

A VONÁSÖNBECSÜLÉS/-ÖNÉRTÉKELÉS KÉRDŐÍVES MÉRÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI KONKLÚZIÓK KÉT ÖNBECSÜLÉS/
ÖNÉRTÉKELÉS KÉRDŐÍV MAGYAR ADAPTÁCIÓJA NYOMÁN

V. KOMLÓSI Annamária

ELTE PPK Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék, Budapest
v.komlosi.annamaria@ppk.elte.hu

RÓZSA Sándor

Departments of Psychiatry, Genetics & Psychology, Washington University, St. Louis, USA
rozsaqqq@gmail.com

S. NAGY Zita

ELTE PPK Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék, Budapest
s.nagy.zita@ppk.elte.hu

KÖTELES Ferenc

ELTE PPK Egészségfejlesztési és Sporttudományi Intézet
koteles.ferenc@ppk.elte.hu

SÁGI Andrea

ELTE PPK Pszichológiai Intézet PhD-iskola
andi.sag@gmail.com

JÓNÁS Edina

tanácsadó szakpszichológus
jonas.edina.anita@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ

Háttér, célkitűzések: Tanulmányunk újabb információkkal kíván szolgálni a vonásönbecsülés/-önértékelés jelenség méréséhez és értelmezéséhez. Két, hazánkban kevésbé ismert, vonásönértékelés/önbecsülés kérdőív – Alapvető Önbecsülés (Basic Self-Esteem: BSE), valamint a Magönértékelések Skála (Core Self-Evaluation Scale: CSES) – adaptációját és részletes pszichometriai elemzését végeztük el, majd ezt a két kérdőívet összevetettük a Rosenberg Önbecsülés Skálával (RSES). A tanulmány a három eltérő elméleti háttérű vonásönbecsülés/

-önértékelés kérdőívvel nyert eredményeket mutatja be. *Módszer:* A vizsgálatban 519 személy vett részt (életkor: 18–69 év, átlag: 27,7 év, szórás: 11,0). Nyolc kérdőívet (RSES, BSE, CSES, CES-D, STAI-Y2, PHQ-15, WHO-5, 10-item CD-RISC) és a demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket használtunk fel az elemzésben. A két adaptált kérdőívben megerősítő faktorelemzést végeztünk. A validitásvizsgálatot egyfelől a három vonásönbecsülés-mérésre tervezett kérdőív összevetésével, másfelől a vonásönbecsüléssel elvárhatóan negatív vs. pozitív kapcsolatban lévő személyiségjellemzők (depresszió, szorongás, testi tünetek, jóllét, reziliencia) korreláltatásával végeztük. *Eredmények:* Mindkét adaptált kérdőív reliabilitásértékei és validitásmutatói hasonlóak az eredeti változatukéhoz. A Cronbach-alfa mutatók a következőképpen alakultak: BSE 0,84; CSES: 0,83. Az *Alapvető Önbecsülés* kérdőív pozitívan korrelál a Rosenberg-féle kérdőívvel ($r = 0,77^{**}$), a Magönértékelések Skálával ($r = 0,69^{**}$), a jólléttel ($r = 0,54^{**}$) és a rezilienciával ($r = 0,52^{**}$), ugyanakkor negatívan a depresszióval ($r = -0,56^{**}$) és a szorongással ($r = -0,76^{**}$). A *Magönértékelések Skála* pozitívan korrelál a Rosenberg-féle kérdőívvel ($r = 0,79^{**}$), az Alapvető Önbecsülés kérdőívvel ($r = 0,69^{**}$), a jólléttel ($r = 0,56^{**}$) és a rezilienciával ($r = 0,56^{**}$), ugyanakkor negatívan a depresszióval ($r = -0,66^{**}$) és a szorongással ($r = -0,81^{**}$). A két adaptált teszt megerősítő faktorelemzése alapján mindkét teszt esetében az egyfaktoros (illetve a pozitív vs. negatív tételek mentén kétfaktoros) szerkezet valószínűsíthető. *Következtetések:* Úgy tűnik, hogy a vonásönbecsülés/-önértékelés mérésére három, különböző elméleti háttérű kérdőíves módszer is haszonnal alkalmazható.

Kulcsszavak: önbecsülés/önértékelés, vonásönbecsülés kérdőívek, globális önbecsülés, Alapvető Önbecsülés, Mag Önértékelések

AZ ÖNÉRTÉKELÉS / ÖNBECSÜLÉS FAJTÁI ÉS AZOK MÉRÉSE

Az önértékelés jelenségköre még napjainkban is sokak által vizsgált terület. Abban, hogy a téma folyamatosan napirenden van, az is közrejátszik, hogy a laikusokat is erősen foglalkoztató jelenségről van szó, és így számos alkalmazott pszichológiai területen felbukkan az önbecsülés mérésének és befolyásolásának igénye. A témával kapcsolatos alkalmazott pszichológiai kutatások eredményei pedig nemcsak a gyakorlati alkalmazást segítik, hanem elméleti kérdések tisztázásához is hozzájárulhatnak. Az alkalmazott kutatás elméleti hozadéka a most bemutatásra kerülő saját vizsgálatunkban is tetten érhető. Tekintve azonban, hogy a jelen tanulmányt módszertani hangsúlyúnak szánjuk, az ön-

értékelés-jelenség elméleti háttérének mélyreható elemzésével ehelyütt nem foglalkozunk. Itt csupán azokat a legfontosabb elveket ismertetjük, amelyek a két újonnan adaptált mérőeljárás relevanciájának megértése szempontjából elengedhetetlenek.

Az önbecsülés és önértékelés kifejezések használatáról

Bevezetéképpen néhány szót ejtenünk kell a tanulmányunk címében is megjelenő kettős szóhasználatról. A magyar nyelvű szakirodalom az „önértékelés” és az „önbecsülés” terminusokat többnyire ekvivalensként használja, noha nem teljesen azonos jelenségekről van szó. Egy korábbi anyagban már foglalkoztunk ezzel a problémával (V. Komlósi, 2007), de röviden itt is kitérünk rá. Arról van szó, hogy bár önmagunk értékének felbecsü-

lése/megítélése kapcsán a nemzetközi szakirodalomban leggyakrabban a „self-esteem” terminussal találkozunk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a self-evaluation vagy a self-worth kifejezéseket sem. A self-esteem jelentését pontosabban ragadja meg a magyar „önbecsülés” (nem pedig az „önértékelés”) kifejezés, ugyanis ez az angol szó a saját értékességünk megállapításának *elve pozitív felhangot hordozó végeredményére utal*, szemben a semlegesebbnek tűnő, és magára az értékelő minősítésnek a *folyamatára* erőteljesebben utaló self-evaluation, azaz „önértékelés” kifejezéssel. Ezekhez képest a self-worth terminus pedig arra a tényre vonatkozik, hogy az „én”-nek (avagy self-nek¹) van egy értékminősége is (akár önmagunk, akár mások által mérhetően/megítélhetően).

Elméleti szempontból fontos volna a fent vázolt terminológiai különbségtétel, ám valójában még az angol nyelvű közleményekben sem él ezzel minden szerző. Különösen azokban a tanulmányokban keveredik a szóhasználat, ahol az önbecsülés/önértékelés gyakorlati vonatkozásait tárgyalják. Így például éppen jelen tanulmányunk egyik kulcsfogalmának, a „magönértékelések” (core self-evaluations) terminusnak a bevezetői, Judge és munkatársai (1997) sem egyértelműen folyamatként utalnak az önértékelésre. Ők a „magönértékelések” fogalmat négy különböző, nem leíró jellegű, hanem értékminőséget megjelenítő személyiségvonás összegzéséből származtatható, így szükségképpen értékhordozó *látens, alapvető vonásként* értelmezik.

Mindezekből következően jelen tanulmányban – ahol ez elméleti szempontból

nem zavaró – mi is felcserélhetőként fogjuk használni az *önbecsülés* és *önértékelés* kifejezéseket.

Az önbecsülés definíciója

Amennyiben a jelenségre vonatkozóan a leginkább elterjedt – magyarra az *önbecsülés* szóval fordítható – *self-esteem* fogalmat akarjuk meghatározni, célszerű a neves énteleológus, Baumeister definícióját alapul venni. Baumeister (1998) úgy fogalmaz, hogy az „önbecsülés a személy önértékelésének pozitívítását” fejezi ki. „Azaz az önbecsülés a reflektív tudat értékelő aspektusa: az önismeret alapján hozott értékítélet.” ... „Lévén hogy értékelésről van szó, az önbecsülésnek kognitív és affektív aspektusa egyaránt van...” (i. m.: 694). Azt azonban Baumeister maga is jelzi, hogy egyes szerzők szerint (például Brown, 1993) az önbecsülést elsődlegesen affektív válaszként kell értelmezni.

Az önbecsülés különböző fajtái

Viszonylag régóta egyetért abban a szakma, hogy az önbecsülés nem egységes jelenség. Az önbecsülésnek több fajtája, formája is van. A legfontosabb (legkorábban felbukkanó) megkülönböztetés a *globális vs. specifikus* önbecsülés elkülönítése. Ahogy majd látni fogjuk, ez a megkülönböztetés tovább finomodik a *vonás- vs. állapot-önbecsülés* kategóriák megjelenésével, amennyiben a *globális* önbecsülésnél felmerül, hogy *vonásként* értelmezhető (lásd pl. Brown and Marshall, 2006). Így az egész személyiségre vonatkoztatott *vonásönbecsüléssel* a *specifikus*, vagyis nem az egész énrre, csak annak valamely részterületére vonatkozó önbecsülés

¹ Az „én” és „self” fogalmak használatáról lásd V. Komlósi, 2003.

állítható szembe, amelynek *kontingens* (azaz *feltételes*) jellegéből (helyzetfüggő működéséből) következően egyértelmű, hogy *állapot*-önbecsülés minőséget tulajdonítunk neki.

A fenti önbecsülés/önértékelés formák mellett persze további változatokra vonatkozó anyagokkal is találkozunk a szakirodalomban. Ilyen például az „*implicit*” vs. „*explicit*” *önértékelés* vagy a „*stabil*” vs. „*labilis*” *önbecsülés* problematikája, és persze számos további fogalom is felbukkan (például „magönértékelések”, „belső” vs. „külső”, „genuin” vs. „védekező” stb.), ám ez utóbbiak valójában besorolhatók a „vonás” vs. „állapot” önbecsülés/önértékelés tárgykörébe.

A *globális* önbecsülésben az *én egészére* vonatkozó *értékminőség* jelenik meg, aminek kognitív és affektív elemei egyaránt vannak. James (1890), aki tudományosan elsőként foglalkozott az önértékelés jelenségével, erről a formáról, mint egyfajta *átlag önbecsülés szintről* beszél, és ennek az affektív oldalát emeli ki. Így fogalmaz: „Az emberi természet közvetlen és elemi adottsága, hogy rendelkezünk egy átlagos önbecsülésszinttel... Mindannyiúnknak van egy bizonyos átlagos érzés tónusa, ami viszonylag független attól, hogy éppen elégedettek vagy elégedetlenek vagyunk” (William James, 1890: 43). Ez az „átlagos” önérték a későbbiekben [Rosenberg (1989) nyomán, aki mérőeljárásában az *én egészére* vonatkozó értékelésben ragadja meg a jelenséget] a *globális* önértékelés címkét kapta.

Abból kiindulva, hogy maga az *én* (self) több összetevőből álló konstruktum² – amely tétel a kognitív énelméletek kibontakozásával

egyre nyilvánvalóbbá vált –, több szerző is feltételezte, hogy az *önértékelés* eltérő lehet a különböző önösszetevők mentén. Így számos próbálkozással találkozhatunk, amelyekben a legfontosabb önösszetevőkhöz kapcsolódó, ún. *specifikus* önértékeléseket próbálták megragadni (pl. Coopersmith, 1967; Marsh, 1986; Harter, 1983/2003; Fleming és Elovson, 1987; Crocker és mtsai, 2003). A személy egyes jelentős éntartományaihoz kapcsolódó *specifikus önbecsülés* valójában *feltételes* (kontingens, az adott énterület aktuális érintettségétől, illetve személyes fontosságától függő) önértékként is felfogható, amely értelemszerűen különböző értékeket vehet fel az egyes *specifikus* területekre vonatkozóan. (Azaz a személy eltérően értékelheti önmagát, például a teljesítményét, a kapcsolatait vagy a külső megjelenését stb. érintő aktuális történések függvényében.)

Viszonylag korán felvetődött az a lehetőség, hogy a *globális önbecsülés* valójában a specifikus önértékelésekből adódik össze, ám többen érveltek amellett, hogy még ha ez történik, akkor is tetten érhető egy „g” faktor minőségű, a specifikus elemek aktuális összegén túlmutató – viszonylag stabil – *globális önbecsülés* jellemző (Baumeister, 1998). Lényegében erre utal a fentebb már említett James-féle meghatározás is.

Az *önbecsülés stabilitásának* jelenségével foglalkozó kutatások részleteibe ehelyütt nem megyünk bele, csupán annyit jeleznénk, hogy míg a *specifikus* területekhez kapcsolható *feltételes önbecsülésnél* logikailag is adódik a változékonyság, a *globális önbecsülés* vizsgálatok legtöbbszörének konklúziója

² A jelenségkörrel több tanulmány is olvasható a V. Komlósi és Nagy (2003) által szerkesztett *Énelméletek* című kötetben.

az volt, hogy ez a fajta önbecsülés [a lehetséges fluktuációk ellenére is – ami például Campbell (1990), valamint Cicei (2012) vizsgálata szerint főként az alacsony önbecsülésűekre jellemző] meglehetősen stabil. A kimutatott stabilitás pedig megerősítő érv a globális önbecsülés vonásjellege mellett.

Egészen más elméleti kiindulással (lásd később) ugyancsak a személyiség egészére vonatkozó énértékelményt próbáltak megragadni Forsman és Johnson (1996), illetve Johnson (1997), akik ezt *alapvető* (vagy alternatívan *belső*³) önbecsülésnek nevezték el. Johnson (1998) a Rosenberg-féle globális és a saját, alapvetőnek nevezett önbecsülés konstruktumuk stabilitását vizsgálva úgy találta, hogy az *alapvető önbecsülés* a globálissal összehasonlítva még stabilabb, tehát még inkább jogos vonásönbecsülésnek tekinteni.

Annak alapján, hogy megragadhatónak tűnik egy, a személyek egész személyiségére vonatkozó (globális, avagy alapvető) énértékelmény, ami ráadásul meglehetősen stabil, feltételezhető, hogy ez vonásjellegű, és ennek egyedi szintje meglehetősen korán kialakuló jellemzője az egyes személyeknek.

Jelen tanulmányban a továbbiakban csak a *vonás-önértékelés* megközelítésekkel és legfőképpen a vonás-önértékelés *mérési módszereivel* foglalkozunk.

A vonásönbecsülés értelmezései

Globális önbecsülés

A fentebb elmondottakból következően a *globális önbecsülést* (Rosenberg, 1965, 1989; Rosenberg és mtsai, 1995) sokkal inkább lehet *vonásjellegűnek*, semmint állapotjellegű-

nek tekinteni. Így elég korán elfogadottá vált az a nézet, hogy a *globális önbecsülés* értelmezhető *vonásönbecsülésként*, azaz (a „vonások” általános értelmezése nyomán) az ontogenezis során – genetikai és környezeti adottságok függvényében – viszonylag korán kialakuló és stabilizálódó jelenségként.

A globális önbecsülés mérőeljárásaként évtizedek óta a legelfogadottabb módszer a *Rosenberg Önbecsülés Skála* (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES, Rosenberg, 1965).

A kérdőívet módszertani szempontból számos szerző vizsgálta azzal a kérdésfeltevéssel (is), hogy vajon a „globális önbecsülés” kérdőív mennyire egységes. Ez a kérdés természetesen túlmutat a kérdőív aktuális alkalmazásának módszertani ellenőrzésén. Az elemzéseknek ugyanis hasznos elméleti konzekvenciái is adódtak a személyiségsszerveződést általánosan érintő kérdőívtechnikai szempontból, és konkrétan az önbecsülés jelenségét érintően is. Az a tény, hogy többen is kétfaktorosnak találták a kérdőívet a pozitív vs. negatív megfogalmazású tételek alapján,⁴ arra a következtetésre juttatta a szerzőket, hogy a pozitív vs. negatív irányú – de főként a negatív irányú – válaszbeállítódási jellemzők (tekintet nélkül a konkrét tételtartalmakra) személyiségfüggők (pl. Boduszek, Shevlin és mtsai, 2012; Rózsa és V. Komlói, 2014; Urbán és mtsai, 2014).

Ugyanakkor például Tafarodi és Swann (2001) az énkompetencia vs. (mások általi) énkedvelés jelenségek mentén találtak két elkülönülő faktort, amit ők az énszerkezet szerveződésének kulturális különbségeiből vezettek le. Tafarodi azután egy másik vizsgálatban (Tafarodi és Milne, 2002) mind a pozitív vs.

³ Lásd Johnson, 2003/2008.

⁴ Meg kell jegyeznünk, hogy ez a megállapítás a – saját vizsgálatunkban is használt – 10 tételű kérdőív esetében tűnik igazoltnak (Greenberg és mtsai, 2003).

negatív tételek, mind az énkompetencia vs. énkedvelés mentén relevánsnak találta a faktorokra bontást.

Pelham és Swann (1989) továbbá úgy gondolják, hogy nemcsak kettő, hanem „három tényező járul hozzá a globális önbecsülés kialakulásához. Ezek: (a) az emberek hajlama a pozitív és negatív érzelmi állapotok átélésére, (b) az emberek speciális énfogalmi (pl. az erősségeikről és gyengeségeikről alkotott elképzeléseik) és (c) az a mód, ahogy az emberek *keretezik* az énfogalmaikat (pl. milyen jelentőséget tulajdonítanak azoknak)”⁵ (i. m.: 672).

Vonáseleméleti szempontból ehelyütt azt emeljük ki, hogy a globális önbecsülés két alfaktorának (énkompetencia és énkedvelés) felbukkanásából arra következtek a szerzők, hogy a vonásönbecsülés kétfajta származási útja érhető tetten ezekben (Tafarodi és Milne, 2002; Tafarodi és Swann, 2001). Úgy vélik, hogy „énkompetencia-élményünkben az énünk értékét az *oki ágens* minőségünkben, az *intencionális hatékonyságunk és erőnk alapján* nyerjük, míg énkedvelésélményünket az adja, hogy *szociális tárgyként* hogyan éljük meg magunkat” (Tafarodi és Milne 2002: 444).

Alapvető önbecsülés

Ahogy fentebb jeleztük, Forsman és Johnson (1996), valamint Johnson (1997, 1998) ugyancsak feltételeznek egy legelemibb szintű – vonásként működő – önbecsülést, aminek ők az *alapvető önbecsülés* nevet adják. Ám ők a globális önbecsülés megközelítéssel szemben azt feltételezik, hogy ez az alapvető önbecsülés abban ragadható meg,

hogy a személy elfogadja intrinzik szükségleteit (melyeken ők a szeretet szükségletét, illetve a freudi értelemben vett szexuális és agresszív ösztönöket értik) és mer önmagára támaszkodni. Ezt pedig egy olyan mély belső énértékképzésben hordozza magában a személy, amely független attól, hogy aktuálisan mit gondol magáról vagy éppen mit tett. Johnson (1997) megfogalmazása szerint „az *önbecsülés* azokra az affektív-experientális (érzelmi-tapasztalati) önpercepcióinkra vonatkozik, amelyeket kognícióink és viselkedésünk viszonylag érintetlenül hagynak” (i. m.: 8). Az elemi késztetések elfogadásának képességéről azonban úgy gondolják, hogy az a korai fejlődés során, a (tárgykapcsolati értelemben) megfelelő tükrözés és (rogersi értelemben) feltétel nélküli pozitív elfogadás által alapozódik meg. Vagyis szerintük az önértékelés bázisértékéül szolgáló elemi önfogadás képességét a szülők (gondozók) elfogadása által *kapjuk*. Ez a korai szülői tükrözéssel nyert alapvető önértékkélmény pedig, „mivel ... a korai, környezeti ingerekre adott, vegetatív idegrendszer által közvetített és szabályozott válaszokon alapul, ezért feltételezhetjük, hogy a személyiség viszonylag stabil, *vonásjellegű jellemzője*” (Johnson, 1997: 6).

Szerintük ezt az élményt fontos elkülöníteni attól az énértékkélménytől, amely úgy jön létre, hogy tennünk kell érte valamit, vagyis mintegy „*kiérdemeljük*” (Johnson, 1997). Johnson (2003/2008) az *alapvető/belső önbecsülés* meghatározásaként így fogalmaz: „Az én modellem úgy definiálja az (alapvető) önbecsülést, mint az egyén önmaga iránti feltétlen szeretetét, beleértve önma-

⁵ A kérdőív újabb módszertani elemzése (pl. Rózsa és V. Komlósi, 2014) ezt a korai felismerést is alátámasztani látszik, hiszen a „keretezés” a tételek súlyozásában jelenhet meg, és éppen a szélső értékek mentén jelentkeznek személyiségfüggő jellegzetességek.

gunk tiszteletét, valamint a belső biztonságot és bizalmat is” (i. m.: 38).

Forsman és Johnson (1996), illetve Johnson (1997) az általuk alapvetőnek tekinthető önbecsülés mérésére egy önkitöltős kérdőívet dolgoztak ki, amelyet Alapvető Önbecsülés (Basic Self-Esteem) kérdőívnek neveztek el.

Magönértékelések

Judge, Locke és Durham (1997) az alkalmazott pszichológia nézőpontjából – a munkahelyi elégedettség és a munka-teljesítmény önértékelési feltételeit keresve – próbáltak eljutni a vonásértékelés megragadásához. Ők az előzőekben ismertetett két megközelítéshez képest teljesen eltérő módon határoztak meg egy általuk alapszintű, *magasrendű látens vonásnak* tartott önértékelést, aminek a *magönértékelések* (Core Self-Evaluations) nevet adták. Abból indultak ki, hogy áttekintették a klasszikus személyiségvonásokat 3 kritérium mentén. Olyan vonás legyen, amely 1. *értékelő fókuszú* (vagyis a „leírással” szemben „értékelést” tartalmaz); 2. *alapvonás* legyen (a Cattell-féle értelmezés szerint alapvető, szemben a felszíni vonásokkal: Cattell, 1965); és 3. *széles hatókörű* legyen (ahogy Allport kardinális vonásai, szemben a másodlagos vonásokkal: Allport, 1961/1980). Ezen kritériumok alapján négy személyiségvonást tudtak azonosítani, melyek a következők:

1. önbecsülés (ezen a személy átlagos, azaz globális önértékelését értik);
2. generalizált énhatékonyság (ezen azt értik, hogy a személy úgy ítéli meg önmagát, hogy általános hatókörű az a képessége, hogy megküzdjön, hogy teljesítsen és sikeres legyen);
3. belső kontroll attitűd (a személy hisz abban, hogy az élete számos tényezőjét képes ellenőrizni alatt tartani);

4. érzelmi stabilitás (alacsony neuroticizmus – a Big Five értelmében, ami a személynek azt a hajlamát tükrözi, hogy magabiztos, bizakodó és stabil legyen).

A fentiek szerint azonosított négy értékelő vonás alapján azután egy *Magönértékelések Skálának* (Core Self-Evaluations Scale) elnevezett kérdőívet szerkesztettek, amely szerintük egy *magas rendűnek és látensnek* tekinthető önértékelésvonást mér.

Összefoglalva a fentieket: Az önbecsülés szakirodalma alapján úgy tűnik, hogy kérdőívvel mérhetően e fent bemutatott mindhárom önbecsülés/önértékelés mérés – eltérő elméleti kiindulással ugyan, de – képes megragadni az önbecsülésnek/önértékelésnek azt a mélyebb szintjét, amely kvázi vonásként működik és nagyon stabil. Ezek: 1. *globális önbecsülés* (Rosenberg és mtsai, 1995), 2. *alapvető önbecsülés* (Forsman és Johnson, 1996) és 3. *magönértékelések* (Judge és mtsai, 1997).

Saját vizsgálatunk célkitűzése

A fent bemutatott kutatások nyomán láthatjuk, hogy a vonásönbecsülés/-önértékelés értelmezését illetően háromféle felfogás is létezik. Ezért azt a célt tűztük ki, hogy feltárjuk az e három megközelítés alapján kidolgozott mérőeljárások pszichometriai tulajdonságait és egymáshoz való viszonyát. Az összevetéstől azt reméltük, hogy találunk olyan mutatókat, amelyek segítenek eldönteni, hogy mely mérőeszköz(ök)től remélhető, hogy az önbecsülésnek/önértékelésnek valóban egy mélyebb és stabilabb – azaz vonásjellegűnek tekinthető – formájáról ad(nak) információt.

Tekintve, hogy magyar tesztadaptációs kutatás csak a Rosenberg Önbecsülés Skálára vonatkozóan történt (Kiss, 2009), kutatásunk során az Alapvető önbecsülés és a Magönértékelések mérőeljárásainak adaptációját is el

kellett végeznünk. Az Alapvető önbecsülés-sel már 2007 óta végeztünk elővizsgálatokat V. Komlósi, Rózsa és Kökönyei vezetésével, egyetemi graduális⁶ és posztgraduális szakdolgozók⁷ adatgyűjtéseinek segítségével. Mivel az elővizsgálatban kapott eredmények ígéretesek voltak, ezért vállaltuk a jelen kutatásban egyszerre több mérőeljárás adaptációját is.

VIZSGÁLATI MÓDSZERÜNK⁸

Vizsgálati eljárás

A vizsgálat egy komplex önbecsülés-kutatás keretében a V. Komlósi és Köteles által kidolgozott koncepció szerint zajlott. A kutatásban egyetlen, ám több jelenségre kiterő kérdőívesomagot használtunk, melynek adatait többfajta kérdésfeltevéssel – résztémák-ként – elemeztük. *Jelen tanulmány ennek a komplex kutatásnak a vonásönbecsülésre/önértékelésre kiélezett résztémáját képezi.* A kutatás során az adatfelvételben a jelen tanulmány szerzőin kívül segítő kollégák⁹ is részt vettek. Az ő hozzájárulásuk tette lehetővé, hogy mind az életkor, mind a SES vonatkozásában szélesebb körből vehessünk mintát, és az adatfelvétel szakszerűen történhessen. Ahol munkahelyi toborzás nyomán történt az adatfelvétel, ahhoz az aktuális intézmények vezetőinek írásos engedélyét is megkaptuk. Minden adat felvétele a vizsgálati személyek írásos beleegyezésével, a vizsgálatvezetők személyes jelenléte mellett, a titoktartás szakszerű biztosításával történt.

Vizsgálati személyek

A vizsgálatban 519 fő (385 nő, 134 férfi) vett részt. A személyek átlagéletkora 27,7 év (szórás: 11,0); a legfiatalabb kitöltő 18, a legidősebb 69 éves volt. A résztvevők túlnyomó többsége érettségivel (53,8%) és diplomával (43,7%), míg a fennmaradók általános vagy szakiskolai végzettséggel rendelkeztek. Foglalkozásukat tekintve legnagyobb arányban egyetemi vagy főiskolai hallgatók (57,1%), valamint különböző szintű oktatási/nevelési intézményekben dolgozó pedagógusok (21,2%); kisebb arányban egyéb, vegyes foglalkozású személyek (pl. közgazdász, ügyintéző, bolti eladó, informatikus), valamint hivatásos sportolók voltak.

Vizsgálati módszerek

Az önbecsülés jelenség többfajta jellemzőjének komplex kutatása céljából egy 9 kérdőívű, valamint a kitöltők szocioökonómiai helyzetét és negatív életeseményeit feltáró kérdésekből álló tesztcsomagot használtunk (melyek közül a vonásönbecsülés kérdőívek elemzése szempontjából releváns 8 kérdőívet mutatjuk be). Először a vonásönbecsülést mérő 3 kérdőívet, majd az adaptáció érdekében alkalmazott további 5 kérdőívet mutatjuk be, melyek közül csupán az általunk adaptált és hivatalos közleményben Magyarországon eddig még nem ismertetett 3 kérdőívet adjuk meg a *mellékletben*.

⁶ Babicz L. (2007)

⁷ Csernyi M., Havasné Szikora K. és Kovácsné Szentléleki K.

⁸ A vizsgálat az ELTE PPK Kutatásetikai Bizottságának engedélyével zajlott.

⁹ Hevesi Krisztina, Lakatos-Gerlach Ágota és Németh Dóra.

Rosenberg Önbecsülés Skála (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES)

A kérdőívet Rosenberg (1965, 1989) fejlesztette ki, az ún. „globális” önbecsülés mérésére. Napjainkban ez a legáltalánosabban használt vonásönbecsülés kérdőív (lásd pl. Blascovich és Tomaka, 1991; Marsh, 1996; Gray-Little és mtsai, 1997). Tíz (5 pozitív és 5 negatív) állítást tartalmaz önmagunk értékességére és az önellfogadásra vonatkozóan. Egy négyfokozatú Likert-skála segítségével (1 – Egyáltalán nem értek egyet, 2 – Nem értek egyet, 3 – Egyetértek, 4 – Teljesen egyetértek) jelölheti meg a kitöltő, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal. A skála megbízhatóságát és érvényességét számos vizsgálati mintán (pl. serdülők, idősek, pszichiátriai betegcsoportok) és különböző kultúrákban kapott kutatási eredmények igazolják. Magyarországon több fordítási változata is létezik (pl. Aszmann, 2003; Kiss, 2009; Sallay és mtsai, 2014).¹⁰ Az utóbbiak nyelvileg egyszerűbbek, mint a korábbi fordítási változatok, de megállapíthatjuk, hogy a skála a fordítási különbségektől függetlenül minden esetben megbízhatónak és érvényesnek bizonyult. A mérőeszköz faktorszerkezetét is számos hazai és nemzetközi tanulmányban vizsgálták (pl. Corwyn, 2000; Greenberger, Chen és mtsai, 2003; Huang és Dong, 2012; Marsh, 1996; Podsakoff és mtsai, 2012; Urbán és mtsai, 2014; Rózsa és V. Komlósi, 2014), és az eredmények többnyire az egydimenziós faktorszerkezet érvényességét tá-

masztják alá, de jelzik azt is, hogy a pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek elkülönülnek. A kétdimenziós szerkezet abból a módszertorzításból ered, hogy a pozitív és negatív tartalommal megfogalmazott tételek szisztematikus varianciát eredményeznek, ami sokkal inkább a válaszadási stílus torzító hatásának köszönhető, mintsem a konstruktnak.

*Alapvető Önbecsülés (Basic Self-Esteem, BSE)*¹¹

A Forsman és Johnson (1996) szerzőpáros szerint kérdőívük a vonásszintűnek tekinthető alapvető (basic) önbecsülés mérését szolgálja. A mérőeszköz kidolgozásának alapját más mérőeszközökből átvett tételek (pl. Coopersmith Self-Esteem Inventory, Tennessee Self-concept Scale és Rosenberg Önbecsülés Skála), illetve a szerzők elméleti megfontolásain alapuló kérdések alkották. Az összesen 525 tételből álló tételsorból empirikus redukció segítségével alkották meg az alapvető önbecsülés mérésére szánt 45 tételt. A 45 tételen végzett további faktorelemzés eredménye alapján a szerzők úgy találták, hogy a tételek két dimenzió köré szerveződnek, amelyek rendezőelve a *libidóhoz* és az *agresszióhoz* köthető szükségletek. Mivel mindkét faktor szoros és kiegyenlített együttjárást adott a Rosenberg és a Coopersmith Önbecsülés Kérdőívvel, így a szerzők az alapvető önbecsülést egy átfogó dimenzióként értelmezik.¹²

¹⁰ Jelen kutatásban azért használtuk a skála Aszmann-féle (2003) verzióját, mert azzal néhány korábbi saját preliminary vizsgálatunkban magunk is jó megbízhatósági és érvényességi eredményeket kaptunk (a kérdőívet lásd a *mellékletben*). A nyelvi egyszerűsítés és pontosítás alapján a további kutatásokhoz azonban leginkább Sallay és munkatársai (2014) változatának alkalmazását javasolnánk megfontolásra.

¹¹ Lásd a *mellékletben*.

¹² Érdeemes megjegyezni, hogy a két faktor elkülönülése leginkább az Eysenck-féle EPQ kérdőív Extraverzió skálájánál mutatkozott. A libidóhoz köthető szükségletek szoros pozitív együttjárást adtak az extraverzióval ($r = 0,53^*$), ugyanakkor az agresszió dimenzió nem korrelált az extraverzióval ($r = 0,00$).

A vizsgálatunkban felhasznált 18 tételes kérdőívet, melynek tételeit ötfokú Likert-skálán kell megítélnie a kitöltőnek (1 – Egyáltalán nem jellemző rám, 2 – Nem jellemző rám, 3 – Bizonytalan vagyok benne, 4 – Jellemző rám, 5 – Erősen jellemző rám), személyes kérésre küldte meg számunkra Maarit Johnson, és a fordítást is vele egyeztetettük fordítás-visszafordítás eljárás alapján. A kérdőívvel Magyarországon eddig csak elővizsgálat történt több különböző mintán V. Komlói vezetésével, Johnson engedélyével. Az előzetes felmérések alapján a kérdőív reliabilitás és validitás adatai megfelelőek voltak.

Magönértékelések Skála (Core Self-Evaluation Scale, CSES)¹³

A CSES kérdőív, melyet Judge és munkatársai (2003) alakítottak ki négy értékelő jellegű személyiségvonás (önbecsülés, kontrollhely, neuroticizmus és énhatékonyság) alapján, nem egyszerűen a jelzett négy vonás összegzése, hanem egy azok felett álló, *magasrendű látens önértékelés-vonást* mér. A mérőeszköz 12 tételből áll. A kérdőívet kitöltők egy ötfokozatú Likert-skálán jelölhetik meg válaszaikat (1 – Egyáltalán nem értek egyet, 2 – Nem értek egyet, 3 – Bizonytalan vagyok benne, 4 – Egyetértek, 5 – Erősen egyetértek).

Különböző populáción (pl. spanyol, olasz, német, japán, görög, koreai) történő adatfelvételek a kérdőív belső konzisztenciáját bizonyították: a skála megbízhatóságát becsülő Cronbach-alfa mutatók 0,81 és 0,86 között ingadoztak (lásd pl. Stumpp és mtsai, 2010; id. Zenger és mtsai, 2014). A mérőeszköz faktorszerkezetére irányuló elemzések az egydimenziós és a 4 értékelő jellegű

személyiségvonásnak megfeleltethető 4 faktoros szerveződést tesztelték, melyek eredményei többnyire az egyfaktoros modell érvényességét támasztották alá (pl. Erez és Judge, 2001; Judge és mtsai, 1998; Smedema és mtsai, 2016; Stumpp, Muck és Hülsheger, 2010).

Bár a kérdőív eredeti megalkotóinak a munkával való elégedettség és a munkateljesítmény bejósolása volt a célja, egy későbbi alkalmazása nyomán Zenger és munkatársai (2014) szerint a kérdőív jól használható kutatási, illetve szűrési célokra a személyiség-, a klinikai és az egészségpszichológia területein egyaránt. A mérőeszköz konstruktmvaliditását igazolja, hogy olyan jelenségekkel mutatott szoros negatív kapcsolatot, mint a szorongás, a depresszió, és erős pozitív kapcsolatban volt az életminőséggel.

Judge és munkatársai (2012) 114 monozigóta és 183 dizigóta svéd ikerpáron vizsgálva a magönértékeléseknek a munkateljesítményre és a munkával való elégedettségre gyakorolt hatását, ezt a látens vonáskonstruktmot örökletesnek találták.

A kérdőív nyílt közleményben szerepelt, ezért nem kértünk külön engedélyt az adaptációhoz. A magyar nyelvi változathoz a fordítás-visszafordítás folyamatát a magyart és angolt egyaránt anyanyelvi szinten beszélő személy közreműködésével vittük végig.

Egészségi Kérdőív (Patient Health Questionnaire, PHQ-15)

A Kroenke, Spitzer és Williams (2002) által kidolgozott Egészségi Kérdőív egy komplexebb, PRIME-MD nevű vizsgálóeszköz rövid, önkitöltős változatának szubjektív testi tünetekre vonatkozó alskálaja, mely a szerzők

¹³ Lásd a mellékletben.

szerint önállóan is használható. Alkalmas a testi tünetek felmérésére és a szomatizáció feltárására (ha nem is diagnosztikai azonosítására). A kérdőív 15 tételt tartalmaz: 13 a testi panaszokra, 1 a fáradtságérzésre, 1 pedig az alvászavarra vonatkozó tünetekre kérdez rá. A tételeket háromfokozatú Likert-skálán kell értékelni, a magasabb pontszámok több és/vagy súlyosabb tünetet jeleznek.

A kérdőív az eredeti vizsgálatban, majd több nemzetközi felmérésben is megbízhatónak (Cronbach-alfák 0,80 körüliek) és érvényesnek bizonyult (ld. Han és mtsai, 2009; Kocalevent és mtsai, 2013; Kroenke és mtsai, 2002). Magyarországon bekerült a HUNGAROSTUDY egészségpaneljébe (HEP) (Susánszky és mtsai, 2007).

*Depresszió Kérdőív
(Center for Epidemiologic Studies
Depression Scale, CES-D)*

A 20 tételből álló önjellemző mérőeszközt a depresszió tüneteinek (pl. étvágytalanság, reménytelenség, pesszimizmus, kimerültség) feltárására Radloff (1977) dolgozta ki, melyet a korábban bemért depresszió-kérdőívek alapján állított össze. A kitöltőknek egy négyfokozatú Likert-skálán kell megítélniük, hogy az elmúlt hét során mennyire jellemezték őket az egyes állítások. A CES-D kérdőív különösen a depresszív, de a klinikai depressziós személyeknél is alkalmazhatónak bizonyult, különböző korcsoportoknál, mindkét nemnél és különböző populációnál egyaránt. A kérdőív belső konzisztenciáját becsülő Cronbach-alfa értéke magas, 0,85 és 0,90 közötti értékekről számolnak be (lásd például Junge és Feddermann-Demont, 2016).

Hazánkban a mérőeszközt normatív és klinikai betegcsoportok körében is sikerrel alkalmazták (Demetrovics, 2007; Gonda és

Rózsa, 2015; Kovacs és mtsai, 2010; Torzsa, Szeifer, Dunai és mtsai, 2009).

*Szorongás Kérdőív (State-Trait Anxiety
Inventory, STAI-Y2)*

A STAI-Y2 az önkitöltős STAI általános szorongás kérdőívnek (Spielberger, 1983/2004) a vonásszorongás mérésére alkalmas 20 tételt tartalmazza. A kitöltők négyfokozatú Likert-skála segítségével jelölik, hogy mennyire jellemzőek rájuk az egyes tételek. Amerikai normatív vizsgálati mintán az Y2 változat Cronbach-alfa értéke 0,90 volt. Magyar mintán hasonlóan magas megbízhatóságot dokumentáltak az adaptáció során (Sipos, Sipos, Spielberger, 1994; Spielberger, 1983/2004).

*Reziliencia (10-item Connor–Davidson
Resilience Scale, CD-RISC)*

A Reziliencia Kérdőív 10 teteles változatát Connor–Davidson Reziliencia Skálájának 25 teteles változata (Connor és Davidson, 2003) alapján dolgozták ki (Campbell-Sills és Stein, 2007). Az egyes tételeket egy ötfokú Likert-skálán ítéli meg a kitöltő. A kérdőívben elért pontszámok alapján a reziliencia (rugalmas ellenálló képesség) szintjére lehet következtetni. A kérdőívet Járai és munkatársai (2015) adaptálták magyarországi felhasználásra. Eredményeik szerint a kérdőív megbízhatósága jó: a Cronbach-alfa mutató értéke 0,85.

A Reziliencia Skála *konkurrens validitásának* ellenőrzéséhez autoimmun betegcsoportot és egészséges kontrolles csoportot hasonlítottak össze. Eredményeik alapján a betegcsoport rezilienciaértéke alacsonyabb, ebben az irányban statisztikailag jelentős mértékű eltérés mutatkozott a két csoport Reziliencia Kérdőíven kapott pontszámai között. A *konvergens validitás* ellenőrzéséhez korrelációanalízist végeztek a Reziliencia

Skála és a TCI kérdőív egyes faktorai (önirányítottság, együttműködés) között. Az eredmények szerint szignifikáns pozitív korrelációt kaptak az érettséggel, felelősségtudattal, célirányossággal, eredményességgel, önfogadással, alkalmazkodás képességével (stresszel teli, traumatikus helyzetekben). *A diszkriminatív validitás* vizsgálata kapcsán bebizonyosodott, hogy a Reziliencia Skálán alacsonyabb pontszámot elérők magasabb depresszió- és szorongásértékekkel jellemezhetőek.

WHO Jólét Kérdőív (World Health

Organization Well-Being Index, WHO-5)

A kérdőívet Bech és munkatársai (1996) dolgozták ki. A mindössze öt tételből álló kérdőív a szubjektív jólétet méri az elmúlt két hét vonatkozásában, négyfokú Likert-skálán megítélve. A skála nem tartalmaz fordított tételeket. Az 5 tétel összegzése után a nagyobb pontszámok jelentik a pozitívabb pszichológiai állapotot. Magyar változatát Susánszky és munkatársai (2006) validálták a HUNGAROSTUDY 2002 vizsgálat alapján. Eredményeik szerint a kérdőív magyar változata megbízható (Cronbach-alfa: 0,85) és érvényes mérőeszköznek bizonyult.

Elemzési stratégia

Elsőként a skálák belső konzisztenciáját becsülő Cronbach-alfa mutatókat, valamint az egyes tételek megbízhatóságát jelző tételmaradék korrelációkat¹⁴ vizsgáltuk. A Cronbach-alfa mutatók esetében a kutatási gyakorlatban széles körben elfogadott 0,70-es kritériumot alkalmaztuk, míg az egyes tételek megbízhatóságánál a 0,20-as korrelációt

(Nunnally és Bernstein, 1994; Rózsa, Nagybanyai és Oláh, 2006). A skálák leíró statisztikáinak ismertetéséhez átlagokat, szórásokat és Pearson-féle korrelációkat számoltunk. A csoportok összehasonlításakor kétmintás t-próbát használtunk (pl. nemek szerinti összehasonlítás). Mivel a kutatásunkban szereplő skálák pszichometriai jellemzőinek hazai dokumentációja meglehetősen hiányos, így a fenti elemzéseket valamennyi alkalmazott skálára elkészítettük és szemléltetjük. További részletes elemzést azonban csak a tanulmányunk fókuszában álló önbecsülés mérőeszközökön végzünk.

Az önbecsülést mérő kérdőívek konstruktumvaliditását az egymással történő eredmények összehasonlításával és más mérőeszközök (pl. szorongás, depresszió, testi tünetek, reziliencia) összevetésével végeztük.

Az önbecsülést mérő kérdőívek faktorszerkezetének érvényességét megerősítő és feltáró faktorelemzésekkel vizsgáltuk.¹⁵ Mindhárom kérdőív esetében elsőként azt ellenőriztük, hogy adataink mennyire illeszkednek a feltételezett egydimenziós faktorszerkezetre. Mivel korábban már részletesen beszámoltunk a Rosenberg Önbecsülés Skála faktorszerkezetének vizsgálatáról és eredményeiről (lásd Rózsa és V. Komlós, 2014), így jelen tanulmányunkban a korábban vizsgált 3 versengő modellt (egydimenziós és kétdimenziós faktorszerkezet a negatív és pozitív tételek módszertorzításával) teszteltük mindhárom kérdőív esetében. Mivel az Alapvető Önbecsülés mérőeszköz kidolgozása során végzett faktorelemzés alapján az alapvető önbecsülést megragadó tételek két dimenzió-

¹⁴ Egy adott tétel korrelációja a skála többi tételéből – a maradékokból – képzett összpontszámmal.

¹⁵ A megerősítő faktorelemzés az előzetesen meglévő faktorstruktúrák igazolására alkalmas, azaz a másutt már feltárt faktormodellek érvényességét tesztelhetjük új mintákon.

ba rendeződtek, és a későbbiekben a szerzők ezt a két dimenziót, mint alszkálákat interpretálták, így ezt a kétdimenziós szerkezetet is teszteltük. A Magönértékelések Skála esetében az egydimenziós faktorszerkezet mellett a négy értékelő jellegű személyiségvonásnak megfeleltethető 4 faktoros szerveződést is többen vizsgálták, így a Magönértékelések Skálánál ezt az elméleti modellt mi is teszteltük.

A megerősítő faktorelemzés során az adatok és a teoretikus modell egybeesésének mértékét illeszkedési mutatókkal jellemezhetjük (Anderson és Gerbing, 1984; Bentler, 1990; Cole, 1987; Marsh és mtsai, 1998; Tanaka, 1993). Általánosan elfogadott és ajánlott, hogy a modell illeszkedésének jóságát több kritérium alapján ítéljük meg. Az egyik leggyakrabban használt illeszkedési mutató a χ^2 -próba mértéke, amelyet akkor tekinthetünk elfogadhatónak, ha az nem szignifikáns ($p > 0,05$), vagyis az elméleti modell és az adatok között nincs számottevő eltérés. Ez az illeszkedési mutató azonban érzékeny az elemszámra, és nagyobb minták esetében (pl. 200 fő felett) kevésbé informatív, ezért inkább a szabadságfokhoz (df: degree of freedom) viszonyított értéket alkalmazzák (χ^2/df), ami kevésbé érzékeny az elemszámra. Az elfogadhatóság kritériuma a kutatók között változatos, de a legtöbben úgy tartják, hogy a 2-nél kisebb érték kiváló illeszkedést jelez, de a 2 és 5 közötti érték is elfogadható (Schumacker és Lomax, 2004; Ullman, 2001).

A fentiek mellett az alábbi illeszkedési mutatókat vettük figyelembe: *összehasonlító illeszkedési mutató* (Comparative Fit Index, CFI), *Tucker-Lewis illeszkedési mutató* (Tucker Lewis Index, TLI), *közelítési hiba négyzetes középértéke* (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA) és *stan-*

dardizált átlagos reziduális (Standardized Root Mean Square Residual, SRMR). A CFI és a TLI a hipotetikus modell relatív illeszkedését fejezi ki az alapmodellhez képest. Értékük 0 és 1 közé esik, tökéletes illeszkedés esetén pedig 1. Ha a mutatók értéke nagyobb mint 0,95, akkor azt mondhatjuk, hogy az adatok jól illeszkednek a teoretikus modellhez, gyakran azonban a 0,90 és 0,95 közé eső mutatókat is elfogadhatónak tartják. A standardizált reziduumok négyzetes átlagát kifejező RMSEA és SRMR mutatók esetében a 0,05 alatti értékek kitűnő illeszkedést jeleznek, a 0,08 körüli értékek megfelelőt, míg a 0,10 feletti gyengét (Anderson és Gerbing, 1984; Hu és Bentler, 1999; Marsh és mtsai, 1988).

A faktorelemzések után a modern tesztológia ún. tétel-válasz elmélet (Item Response Theory, IRT) megközelítését alkalmazzuk, amely lehetőséget kínál az egyes tételek és az ezekből képzett hipotetikus, látens vonás(ok) közötti nonlinearis kapcsolatok vizsgálatára és a tételek torzításának feltárására (Rózsa, Nagybányai és Oláh, 2006). A tétel-válasz megközelítés számos elméleti modellel rendelkezik (pl. Rasch-modell, 2 vagy 3 paraméteres logisztikus modellek, graded-modellek). A jelen tanulmányban a Samejima-féle fokozatokon alapuló válaszok modelljét használjuk (Samejima, 1997). A tétel-válasz megközelítést alkalmazva elsődlegesen az egyes tételek működés módját és nemek szerinti torzítását vizsgáltuk. A tételek torzításának (Differential Item Functioning) vizsgálatakor ismételt elemzéseket alkalmaztunk úgy, hogy az ismételt elemzéskor csak a torzítástól mentes tételeket vettük alapul, így a szignifikancia határán lévő tételeket finomabban tudtuk becsülni.

A leíró statisztikák, a megbízhatóság, a csoport-összehasonlítások, a korrelációs

vizsgálatok és a feltáró faktorelemzés esetében az SPSS 22-es változatát használtuk, a megerősítő faktorelemzésnél az SPSS Amos modulját (SPSS Amos 22), a tételválasz elméleten alapuló elemzéseknél pedig az IRTPRO szoftvert (Cai, Thissen és du Toit, 2011).

AZ ADAPTÁCIÓS VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Leíró statisztika és megbízhatóság

Elsőként a mérőeszközök megbízhatóságát, a skálákat alkotó tételek belső konzisztenciáit becsülő Cronbach-alfa mutatókat vizsgáltuk meg. A mutatók szinte valamennyi skála esetében magasak, az általánosan alkalmazott 0,70-es kritériumnak (Nunnally, 1978) megfelelnek (1. táblázat). A kutatásban alkalmazott skálák tételeinek megbízhatóságára irányuló tétel-maradék korrelációk vizsgálata során azt találtuk, hogy valamennyi korreláció meghaladja a 0,20-as kritériumot, vagy annak közelében van.¹⁶ A skálák megbízhatósági együtthatói összességében a nemzetközi és hazai vizsgálati eredmények alapján elvárható értékeket adták. A hazai adaptáció középpontjában lévő Magönértékelések Skála és az Alapvető Önbecsülés Skála belső konzisztenciája magas: 0,83 és 0,84. A Magönértékelés Skála esetében az egyes tételek jóságát becsülő tétel-maradék korrelációk 0,38 és 0,61 között ingadoztak. Az Alapvető Önbecsülés Skála itemmaradék korrelációi közül csupán egyetlen tétel (10. tétel) nem érte el a 0,2-et (0,19).

A nemek közötti összehasonlítás során a három vonásönbecsülés/-önértékelés mérésére kidolgozott kérdőíven a férfiak értek el szignifikánsan magasabb eredményt: Magönértékelések Skála $p < 0,001$, Alapvető Önbecsülés $p = 0,012$, Rosenberg Önértékelési Skála $p < 0,001$ (a szignifikáns eltéréseket az 1. táblázatban a magasabb átlagoknál csillaggal jelöltük).

A Rosenberg Önértékelési Skála szerint az életkorral enyhén növekszik az önbecsülés, ugyanakkor sem a Magönértékelések Skála, sem az Alapvető Önbecsülés skála nem jelzett ilyen jellegű szignifikáns kapcsolatot. Az iskolai végzettséggel hasonló mintázódást látunk (1. táblázat). Érdeemes megjegyeznünk, hogy a 26–35 és a 35–50 éves korcsoportok jelentősen magasabb pontszámot értek el mindhárom vonásönbecsülés/-önértékelés skálán (RSES, BSE, CSES), mint a 18–25, illetve 51–69 évesek (MANOVA, korcsoporthatások: $p_{RSES} = 0,001$; $p_{BSE} = 0,094$; $p_{CSES} = 0,027$).

A mérőeszközök közötti kapcsolatok

A három vonásönbecsülés/-önértékelés skála között megfigyelhető magas (0,70 és 0,79 közötti) korrelációk a mérőeszközök konstruktumvaliditását támasztják alá (2. táblázat). Láthatjuk, hogy az elvárásoknak megfelelően a három önbecsülésskála a depresszióval és a szorongással jelentős *negatív* együttjárást ad, míg a rezilienciával és a jólléttel szoros *pozitív* összefüggést figyelhetünk meg. Mindhárom önbecsülésskála meglehetősen magas negatív korrelációt ad a szorongással (–0,76 és –0,81 között).

¹⁶ Az egyes tételek itemmaradék korrelációit a 4. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. A felmérésben használt mérőeszközök megbízhatósága és leíró statisztikái, valamint a nemek közötti összehasonlítások eredményei (a szignifikáns kétféle t-próbák eredményeit a magasabb átlagoknál jelezzük)

Skálák	Tételek száma	Cronbach-alfa	Férfiak		Nők		Pearson-féle korreláció	
			Átlag	Szórás	Átlag	Szórás	életkorral	végzettséggel
Rosenberg Önbecsülés Skála (RSES)	10	0,89	31,83**	6,54	30,12	5,57	0,15**	0,10*
Alapvető Önbecsülés (BSE)	18	0,84	68,78*	10,38	66,25	9,81	0,06	0,05
Magönértékelések Skála (CSES)	12	0,83	43,66**	7,59	41,65	9,76	0,08	0,08
Egészségi Kérdőív (PHQ-15)	15	0,76	5,01	4,09	7,70**	4,38	-0,15**	-0,10*
Depresszió Kérdőív (CES-D)	20	0,89	33,64	9,63	35,96*	9,73	-0,16**	-0,13**
Szorongás Kérdőív (STAI-Y2)	20	0,92	48,05	10,45	51,52**	9,78	-0,11*	-0,06
Reziliencia (CD-RISC)	10	0,84	27,68	6,11	27,75	5,76	0,06	0,05
WHO Jólét Kérdőív (WHO-5)	5	0,82	14,30	3,02	13,90	2,98	0,03	0,05

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

2. táblázat. A kutatásban alkalmazott mérőeszközök közötti kapcsolatok (Pearson-féle korrelációk)

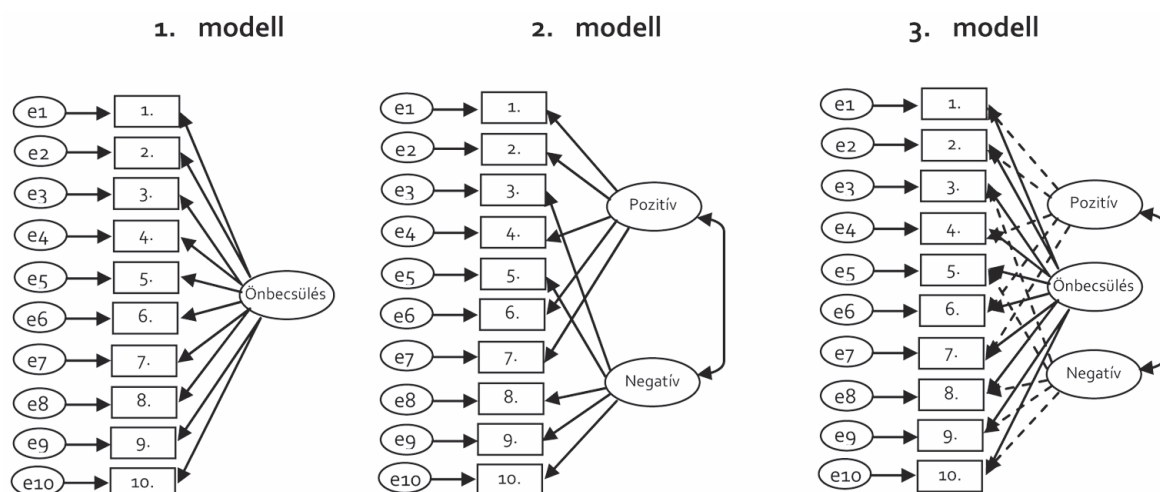
	BSE	CSES	PHQ-15	CES-D	STAI-Y2	CD-RISC	WHO Jólét
Rosenberg Önbecsülés Skála (RSES)	0,77**	0,79**	-0,32**	-0,58**	-0,78**	0,49**	0,49**
Alapvető Önbecsülés (BSE)		0,70**	-0,28**	-0,57**	-0,76**	0,52**	0,54**
Magönértékelések Skála (CSES)			-0,35**	-0,66**	-0,81**	0,56**	0,55**
Egészségi Kérdőív (PHQ-15)				0,52**	0,43**	-0,21**	-0,35**
Depresszió Kérdőív (CES-D)					0,73**	-0,43**	-0,63**
Szorongás Kérdőív (STAI-Y2)						-0,55**	-0,64**
Reziliencia (CD-RISC)							0,47**

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

A vonásönbecsülés/-önértékelés skálák factorszerkezete

A következő megerősítő faktorelemzésekkel arra a kérdésre kerestük a választ, hogy adataink melyik modellhez illeszkednek leginkább. A Rosenberg Önbecsülés Kérdőíven végzett nagyszámú nemzetközi és saját elemzéseink ráirányították a figyelmet a po-

zítívan és negatíván megfogalmazott tételek eltérő szerveződésére (lásd pl. Rózsa és V. Komlósi, 2014). Mivel a jelen tanulmányunkban elemzett mindhárom vonásönbecsülés kérdőív pozitívan és negatíván megfogalmazott tételekből áll, így lehetőségünk van annak vizsgálatára, hogy ezt a módszertani torzítást mindhárom mérőeszköz esetében megnézzük. A fentieket figyelembe véve

1. ábra. A Rosenberg Önbecsülés Skála faktorszerkezetének modelljei

3 elméleti modellt teszteltünk: 1. Egydimenziós szerkezet a mérési hibák korrelációja nélkül; 2. Kétdimenziós szerkezet, melyben a pozitívan és negatívan megfogalmazott tételekből álló faktorok korrelálnak; 3. Egydimenziós szerkezet két, egymással korreláló látens faktor, módszertorzítással (1. ábra).

Mivel az Alapvető Önbecsülés Skála esetében 2, míg az Magönértékelések Skála esetében 2 és 4 faktoros struktúrák is valószínűsíthetők, így a fenti modellek mellett ezeket is teszteltük. Az Alapvető Önbecsülés Skála kétdimenziós szerkezetét megvizsgáltuk úgy is, hogy két egymással korreláló, de módszertorzítás nélküli dimenziót engedünk meg, és készítettünk egy ún. bifaktoros modellt is, ami egy átfogó dimenzió mellett két aldimenziót tartalmaz.¹⁷

A 3. táblázatban közölt illeszkedési mutatók alapján láthatjuk, hogy a Rosenberg Önbecsülés Skála esetében a legjobb illeszkedéssel rendelkező modell a 3., ami az egydimenziós faktorszerkezet mellett két egymással korreláló látens módszertorzítást

kifejező dimenziót tartalmaz. Az Alapvető Önbecsülés esetében az 5 versengő modellből szintén a módszertorzítással jellemezhető egydimenziós modell (3. modell) adta a legjobb illeszkedéseket. Bár ennek a modellnek a mutatói a legjobbak, ennek ellenére meg kell jegyeznünk, hogy a CFI és a TLI mutatók elmaradnak az elfogadhatóság kritériumától (0,90). Érdemes megjegyeznünk, hogy az Alapvető Önbecsülés tételeken végzett feltáró faktorelemzés során azt kaptuk, hogy több tétel nem sorolható be egyértelműen egyik dimenzióba sem, mivel a keresztöltések magasak, vagyis mindkét dimenzióval jelentős korrelációt adnak. A Magönértékelések esetében a módszertorzítást tartalmazó modellek (2. és 3.) illeszkedési mutatói mindkét esetben elfogadható illeszkedést jeleznek (a 3. modell mutatói jobbak), míg a módszertorzítás nélküli egydimenziós és négydimenziós szerkezetek illeszkedési mutatói gyengék. A könnyebb áttekinthetőség végett a legjobb modelleket sötét háttérrel jelöltük.

¹⁷ Ebben az esetben a két dimenziót a szerzők faktorelemzése alapján kapott eredmények szerint soroltuk be: 12 tétel libidó, míg 6 tétel agresszióhoz köthető. Az első alskála esetében 4, míg a második esetében 2 tétel volt negatívan megfogalmazva.

3. táblázat. A megerősítő faktorelemzések illeszkedési mutatói

	χ^2	df	χ^2/df	RMSEA	CFI	TLI	SRMR
Rosenberg Önbecsülés Skála							
1. Egydimenziós modell	849,79	35	24,28	0,212	0,722	0,643	0,124
2. Kétdimenziós modell: a pozitívan és a negatívan megfogalmazott tételekből álló faktorok korrelálnak	688,87	35	19,68	0,190	0,777	0,714	0,215
3. Egydimenziós modell: két egymással korreláló látens faktor, módszertorzítással	101,41	25	4,05	0,077	0,974	0,953	0,046
Alapvető Önbecsülés							
1. Egydimenziós modell	961,79	135	7,12	0,086	0,671	0,627	0,109
2. Kétdimenziós modell: a pozitívan és a negatívan megfogalmazott tételekből álló faktorok korrelálnak	626,56	134	4,67	0,065	0,804	0,776	0,084
3. Egydimenziós modell: két egymással korreláló látens faktor, módszertorzítással	449,97	116	3,87	0,052	0,825	0,867	0,075
4. Kétdimenziós modell módszertorzítás nélkül	881,73	134	6,58	0,104	0,703	0,660	0,082
5. Bifaktoros modell	554,52	117	4,74	0,085	0,826	0,772	0,087
Magönértékelések Skála							
1. Egydimenziós modell	414,36	54	7,67	0,114	0,777	0,728	0,078
2. Kétdimenziós modell: a pozitívan és a negatívan megfogalmazott tételekből álló faktorok korrelálnak	164,12	52	3,16	0,065	0,931	0,912	0,046
3. Egydimenziós modell: két egymással korreláló látens faktor, módszertorzítással	96,91	41	2,36	0,051	0,965	0,944	0,041
4. Négydimenziós modell	385,42	48	8,03	0,117	0,792	0,713	0,076

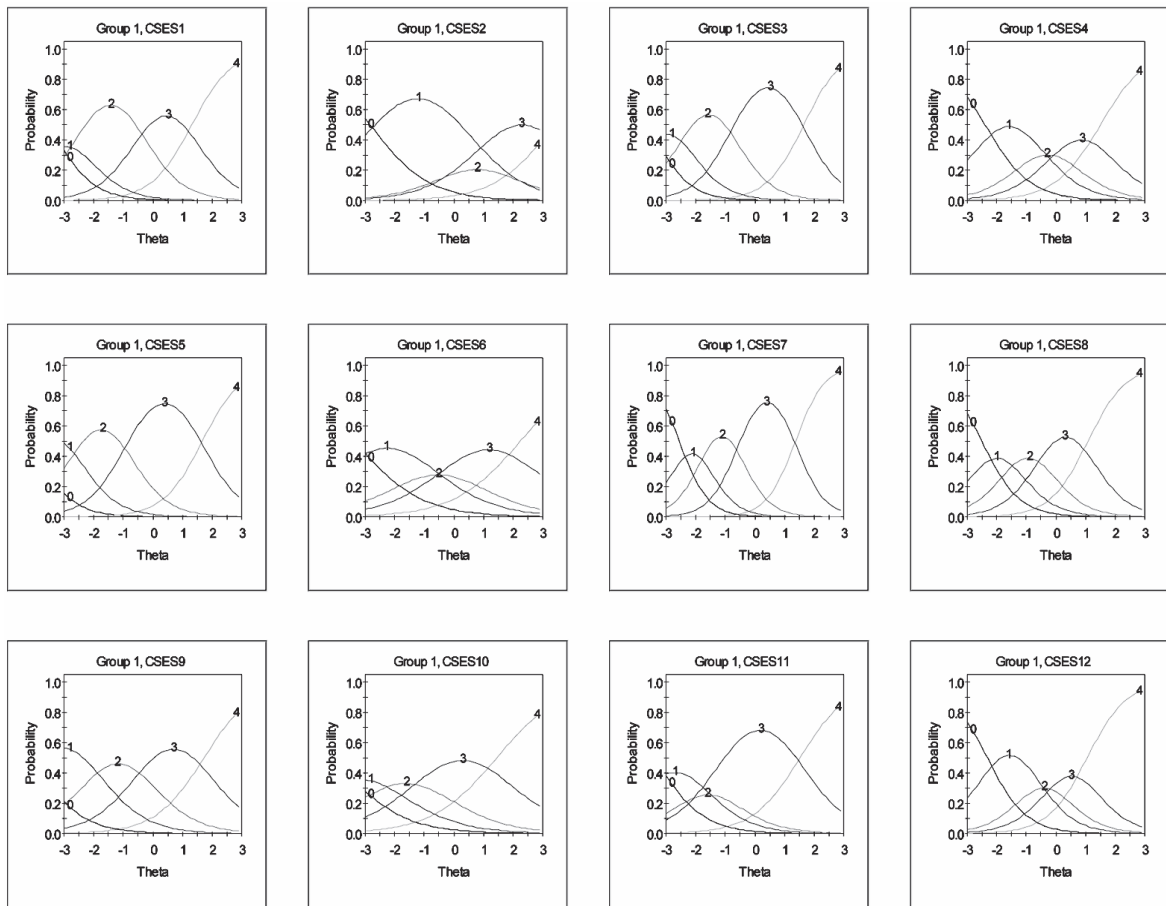
(A legjobb illeszkedéssel rendelkező modelleket szürke háttérrel jelöltük, melyek szignifikánsan jobb illeszkedést adtak a többi tesztelt modelltől)

A fenti eredményeket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek mindhárom mérőeszköz faktorszerkezetében torzítást eredményeznek. A torzítás mellett azonban mindhárom esetben kirajzolódik az egydimenziós faktorszerkezet is, ami tulajdonképpen a mérőeszközök gyakorlati alkalmazhatóságát támasztja alá, hiszen a gyakorlatban és a kutatásban a fenti mérőeszközöket általában egyetlen összpontszám mentén értékeljük.

Részletes tételelemzés és a tételek torzítása

Az egyes tételek további részletes vizsgálatára a modern tesztológia ún. Tétel-válasz elméleti (Item Response Theory, IRT) meg-

közelítését alkalmaztuk. A módszer lényege, hogy az egyes tételekre adott válaszlehetőségek valószínűségét nem a teszten elért összpontszámmal vetjük össze, hanem a matematikai számításokon alapuló, ún. látens vonásértékkel (Lord, 1980). A Tétel-válasz elmélet számos előnyt biztosít a klasszikus tesztelméleten nyugvó módszerekkel (pl. feltáró és megerősítő faktorelemzés, belsőkonzisztencia-vizsgálat) szemben, például a különböző mérési hibák kalkulációja eltérő látens vonásszinteknél, a tételmutatók jellemzőinek mintafüggetlensége, tétel-torzítás becslése, vagy olyan egyéni pontszámok számítása, amely független a tételek tulajdonságaitól (Embretson és Reise, 2000; Lord, 1980; Rózsa, Nagybányai és Oláh, 2006).

2. ábra. A Magönértékelések itemjelleggörbéi

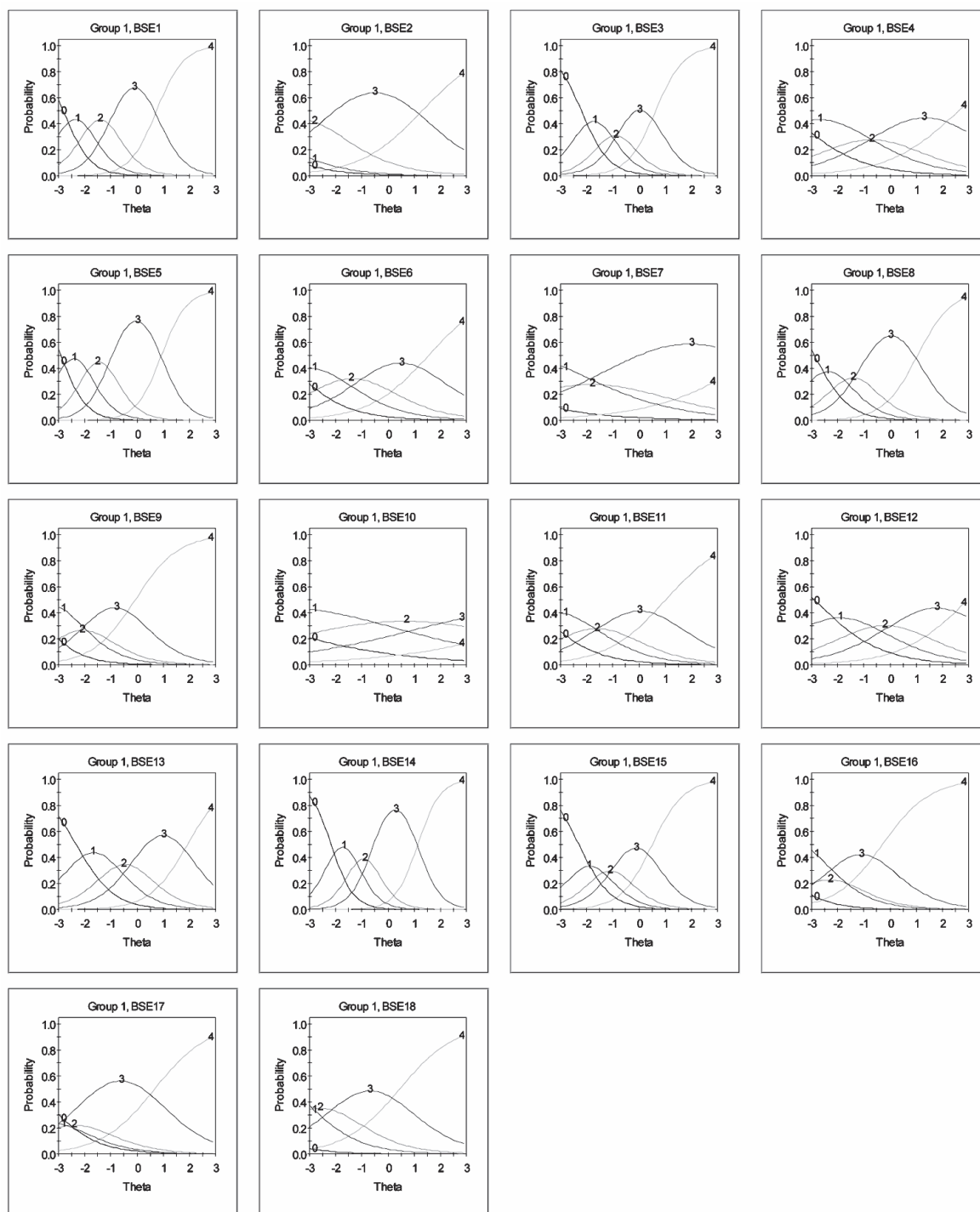
A 2. és 3. ábrán a Magönértékelések és az Alapvető Önbecsülés skálák tételeinek jelleggörbéit láthatjuk.¹⁸ Az ábrák az öt válaszlehetőség (0, 1, 2, 3, 4)¹⁹ valószínűségét szemléltetik a látens változó (théta),²⁰ vagyis az önbecsülés függvényében. Ha az önbecsülés alacsony (a látens változó értéke -3 és -2 szórás között van), akkor elvárható, hogy az alacsony önértékelést kifejező válaszlehetőség választási valószínűsége (Pro-

bability) legyen a legnagyobb. Például a 7. tétel jelleggörbéjénél (CSES7: 7. Összességében elégedett vagyok magammal) látható, hogy valóban a 0 válaszlehetőség (Egyáltalán nem értek egyet) valószínűsége 60% (0,60) feletti, aminek a választási valószínűsége az önbecsülés növekedésével jelentősen csökken. Az átlaghoz közeledve (théta = 0) már az „Egyáltalán nem értek egyet” válaszlehetőség valószínűsége 0%-ra csökken. Ezzel

¹⁸ Mivel a Rosenberg Önbecsülés Skála részletes tételelemzését és itemjelleggörbéit korábbi tanulmányunkban (Rózsa és V. Komlósi, 2014) már bemutattuk, így most ezt elhagyjuk. Kérésre azonban a jelen vizsgálat itemjelleggörbéit is szívesen rendelkezésre bocsátjuk.

¹⁹ Az elemzőszoftver technikai sajátossága miatt az 1-től 5-ig terjedő pontszámövezeteket a program 0-tól 4-ig terjedő tartományba konvertálja.

²⁰ A látens változó mértékét a hagyományos standardizált egységekben fejezzük ki: átlag 0, szórás 1. A 0 érték az átlagos teljesítményt, míg a +1 az egyszeres pozitív szórást jelzi, a +2 a kétszerest, és negatív irányban hasonlóan.

3. ábra. Az Alapvető Önbecsülés Skála itemjelleggörbéi

szemben láthatjuk, hogy az 1-2-es válaszopciók az átlag alatti önbecsülési tartományban működnek leginkább, ott a legnagyobb a választási valószínűségük. Az „Egyetértek” válaszlehetőség megjelenési valószínűsége az átlagos önbecsülési övezetben a leggyako-

ribb, míg az „Erősen egyetértek” válaszlehetőség az átlagtól magasabb önbecsülési övezetben jelenik meg. Akadnak azonban olyan tételek, amelyeknél néhány válaszopció nem működik megfelelően. Az 1. (Biztos vagyok benne, hogy megkapom azt a sikert,

4. táblázat. A vonásönbecsülés kérdőívek itemparaméterei

	a	b1	b2	b3	b4	DIF p	Faktorsúly	Item- maradék korreláció
<i>Rosenberg Önbecsülés Skála</i>								
1.	1,51	-3,26	-1,36	1,25		0,564	0,39	0,54
2.	1,44	-3,74	-2,52	0,87		0,606	0,34	0,51
3.*	3,21	-1,62	-0,78	0,20		0,063	0,84	0,73
4.	1,53	-3,25	-2,22	0,73		0,146	0,37	0,52
5.*	1,96	-2,01	-1,30	0,09		0,645	0,67	0,57
6.	2,60	-2,32	-1,04	0,95		0,157	0,56	0,71
7.	2,11	-2,49	-1,03	0,86		0,101	0,52	0,66
8.*	2,03	-1,48	-0,47	0,60		0,134	0,69	0,62
9.*	3,23	-1,66	-0,46	0,46		0,097	0,86	0,74
10.*	3,38	-1,55	-0,61	0,21		0,054	0,85	0,74
<i>Magönértékelések Skála</i>								
1.	1,45	-3,47	-2,45	-0,41	1,32	0,064	0,31	0,47
2.*	1,01	-2,83	0,40	1,22	3,39	0,014	0,58	0,43
3.	1,59	-3,54	-2,37	-0,75	1,66	0,043	0,32	0,51
4.*	1,30	-2,40	-0,76	0,20	1,51	0,255	0,69	0,52
5.	1,51	-4,11	-2,61	-0,88	1,67	0,657	0,30	0,48
6.*	0,89	-3,35	-1,15	0,12	2,26	0,002	0,35	0,41
7.	2,05	-2,56	-1,69	-0,54	1,37	0,702	0,54	0,59
8.*	1,56	-2,51	-1,46	-0,42	1,08	0,005	0,62	0,56
9.	1,21	-4,09	-1,99	-0,34	1,73	0,704	0,34	0,46
10.*	0,91	-4,02	-2,37	-0,86	1,45	0,155	0,13	0,38
11.	1,24	-3,39	-2,01	-1,16	1,53	0,619	0,25	0,39
12.*	1,51	-2,32	-0,81	0,00	1,05	0,022	0,72	0,61
<i>Alapvető Önbecsülés</i>								
1.	1,95	-2,82	-1,88	-0,93	0,75	0,085	0,81	0,56
2.	0,83	-5,90	-4,53	-2,30	1,31	0,308	0,43	0,30
3.*	1,86	-2,20	-1,25	-0,56	0,64	0,046	0,49	0,57
4.	0,74	-3,95	-1,47	0,05	2,62	0,054	0,23	0,37
5.	2,08	-2,91	-1,92	-0,99	0,94	0,004	0,76	0,60
6.	0,88	-4,07	-2,11	-0,60	1,56	0,014	0,33	0,40
7.	0,51	-7,57	-2,92	-0,69	4,60	0,844	0,15	0,23
8.	1,53	-2,89	-1,86	-0,97	1,05	0,029	0,47	0,48
9.*	1,22	-4,15	-2,51	-1,62	-0,07	0,828	0,43	0,41
10.	0,34	-6,87	-1,37	2,68	7,69	0,002	0,07	0,19
11.*	0,88	-4,20	-2,26	-0,97	1,02	0,416	0,38	0,42
12.	0,79	-2,90	-0,98	0,60	2,97	0,010	0,27	0,40
13.	1,38	-2,33	-0,97	0,07	1,93	0,043	0,45	0,50
14.	2,34	-2,18	-1,28	-0,58	1,14	0,009	0,55	0,64
15.*	1,65	-2,30	-1,47	-0,73	0,51	0,014	0,35	0,54
16.*	1,10	-4,89	-2,77	-1,92	-0,29	0,163	0,27	0,45
17.	0,98	-3,84	-2,84	-1,92	0,68	0,091	0,18	0,33
18.*	0,94	-6,32	-3,37	-1,81	0,45	0,186	0,36	0,39

amit megérdemlek az életben) vagy 3. tételnél (A próbálkozásaim rendszerint sikerrel járnak) láthatjuk, hogy az „Egyáltalán nem értek egyet” válaszlehetőség még a legalacsonyabb önbecsülési övezetben is a „Nem értek egyet” választási opció alatt marad, vagyis az „Egyáltalán nem értek egyet” válaszlehetőség nem differenciál kellően. A különböző válaszlehetőségekhez tartozó görbék csúcossága a válaszopciók differenciálási képességét jelzi. Minél laposabbak a görbék, annál valószínűbb, hogy a válaszlehetőségek nem érzékenyek a látens vonás (önbecsülés) változására. Fontos megjegyeznünk, hogy a fordított tételeket (2., 4., 6., 8., 10. és 12.) már az értékelésnek megfelelő pontszámmal ábrázoltuk, vagyis az összehasonlíthatóság érdekében megforgattuk.

A 4. táblázat első oszlopai a három vonásönbecsülés-kérdőív itemparamétereit szemléltetik, amelyek az itemjelleggörbék fő tulajdonságainak számszerűsítései. Az „a” jelzésű mutató a válaszopciók csúcosságából, meredekségéből képzett mutató, ami a tétel diszkriminációs képességét fejezi ki. Minél nagyobb az érték, annál nagyobb a tétel diszkriminációs ereje, vagyis a látens vonás változására a válaszlehetőségek érzékenyek. Általában a 0,64 alatti értékeket alacsonynak tekinthetjük, a 0,65 és 1,34 közötti értéket átlagosnak, míg az 1,35 felettit magasnak (Baker, 2001). A „b1”, „b2”, „b3” és „b4” küszöbmutatók azt jelzik, hogy az egyes válaszlehetőségek jelleggörbéi milyen mértékű látens vonásnál metszik egymást, vagyis az egyes válaszlehetőségek valószínűségében milyen látens vonásnál van az a fordulópont, amikor az egymáshoz mért választási

valószínűségek megfordulnak.²¹ A „b1” mutató a 0 és az 1 pontot érő válaszlehetőségek metszéspontjához tartozó látens vonásértéket jelzi. Például a Magönértékelések Skála 1. tételénél a 0-ás és az 1-es opció metszése nem látható, mert a látens vonás ábrázolása csak -3-tól kezdődik, a metszéspont azonban -3,47-nél található. A „b2” az 1-es és a 2-es opció metszését jelzi, ami -2,45. A „b4” a 3-as és 4-es válaszopciók metszését mutatja, ami 1,32. A Rosenberg Önbecsülés Skálánál csak 3 „b” mutató szerepel, mivel ennek a skálának csak négy válaszopciója van. A küszöbmutatókat akkor tekintjük elfogadhatónak, ha a látensvonást viszonylag hasonló szeletekre osztják és szimmetrikusak. A 2. tételnél (Néha lehangoltnak érzem magam) például az látható, hogy az 1-es válaszlehetőség (Nem értek egyet) valószínűsége a -2,38 és 0,4 közötti látensvonásnál meghatározó, vagyis ez a válaszlehetőség a legalacsonyabb önbecsüléstől az átlagostól magasabb övezetig (majdnem félszeres szórás) az uralkodó, míg a többi mutató jóval kisebb arányú látens vonásnál lesz meghatározó. A 2. ábrán szereplő 2. tétel jelleggörbéinél szembeötlő az is, hogy a 2-es opció („Bizonytalan vagyok benne”) választási valószínűsége bármilyen látens vonáspontszám esetén alacsony, nem haladja meg a 0,2-et. A „Bizonytalan vagyok benne” köztes válaszopció azonban nemcsak ennél a tételnél okoz problémát, hanem több tétel esetében is azt láthatjuk, hogy ezt a válaszlehetőséget nem használják a többivel egyenlő arányban. Feltehető, hogy a „Bizonytalan vagyok benne” kifejezést sokan a „nem tudom megítélni” és a „nem vagyok benne biztos” szinonimájaként értelmezik, és

²¹ Teljesítménytesztek esetében ezeket a mutatókat nehézségi indexnek is nevezik. Általános személyiségjellemzők esetében azonban ez az elnevezés kevésbé adekvát.

nem a „Nem értek egyet” és az „Egyetértek” közötti átmenetként. Ugyancsak ezt a feltételezést erősíti az is, hogy a hivatással és a munkával kapcsolatos kérdéseknél (6. Időnként úgy érzem, hogy a munkám irányítása nem az én kezemben van; 10. Úgy érzem, a hivatásbeli sikerem nem rajtam múlik) a „Bizonytalan vagyok benne” válaszlehetőség kevésbé differenciál, vagyis szinte bármilyen önbecsülési övezetnél megjelenhet. Mivel vizsgálati mintánk túlnyomó többsége felsőfokú tanulmányait végző fiatal, így az ő esetükben a munkával és a hivatással kapcsolatos kérdés még kevésbé adekvát, így a nem tudom megítélni jelentéstartalom jól magyarázható.

Mivel a középső válaszlehetőség az Alapvető Önbecsülés Skála esetében is a „Bizonytalan vagyok benne” kifejezés, így nem meglepő, hogy a 3. ábrán szereplő tételek jelleggörbéinél is hasonló jellemzőket figyelhetünk meg. Ugyanilyen jellegzetességet a Rosenberg Önbecsülés Skála esetében nem találtunk (lásd pl. Rózsa és V. Komlói, 2014), bár ott a 4 fokozatú skála miatt nincs középső válaszlehetőség. A fentieken túl az Alapvető Önbecsülés Skálák tételei között több olyat is találunk, ahol a jelleggörbék lefutásai problémát jeleznek, például 4., 6., 7., 10., 12., 17.

A Tétel-válasz elmélet lehetőséget teremt arra is, hogy az egyes tételek torzító erejét (bias) különböző csoportokra nézve megvizsgáljuk. Ha a különböző csoportok tagjai (pl. nők és férfiak) azonos mértékben jellemezhetőek az önbecsülés, mint látens vonás dimenzión, de az egyes tételekre adott válaszlehetőségek valószínűsége jelentősen különbözik a két csoportnál, akkor a tétel eltérően működik a két csoporton, vagyis torzít. A tételek torzító erejét megfigyelhetjük a té-

telek szintjén, ahol a tételekre adott válaszok pontszámát az elvárt értékkel vetjük össze, de hasznos információt nyújthat a válaszlehetőségek szintje is, ahol képet kapunk arról, hogy az egyes válaszlehetőségekre adott válaszok valószínűségei hogyan változnak a különböző csoportoknál. A 4. táblázatban a nők és férfiak csoportján eltérően működő tételek torzításmutatójának (Differential Item Functioning, DIF) szignifikanciaszintjét is jelezzük. A $p < 0,01$ esetén az adott tételt elfogultnak, torzítónak tekinthetjük. A Rosenberg Önbecsülés Kérdőív esetében egyetlen tétel sem torzított szignifikáns mértékben, míg a Magönértékelések esetében két tételt (6. Időnként úgy érzem, hogy a munkám irányítása nem az én kezemben van; 8. Kétségeim vannak az alkalmasságomat illetően) találtunk, az Alapvető Önbecsülésnél pedig hármat (5. Eléggé boldog vagyok; 10. Könnyen mondok nemet mások követeléseire és elvárásaira; 14. Elégedett vagyok magammal, a saját személyiséggemmel). A fenti torzító tételek minden esetben a férfiak magasabb önbecsülésének kedveznek.

A 4. táblázatban a klasszikus tesztelmélet keretei között kapott itemmaradék korrelációkat és a legjobb illeszkedési mutatókkal rendelkező faktormodellek alapján kapott faktorsúlyokat is szemléltetjük. Az összesített mutatók alapján a Rosenberg Önbecsülés Skála valamennyi tételét elfogadhatónak tekinthetjük, mivel az itemparaméterek jó diszkriminációs képességet mutatnak, torzítás egyik tétel esetében sem mutatkozott, a faktorsúlyok pedig elfogadható mértékűek, az egydimenziós szerkezet (módszertani torzítással) igazolt.

A Magönértékelés Skála esetében 3 tétel tűnik problematikusnak.²² Ezekből kettő

²² A tételeket szürke háttérrel emeltük ki.

(6. Időnként úgy érzem, hogy a munkám irányítása nem az én kezemben van; 10. Úgy érzem, a hivatásbeli sikerem nem rajtam múlik) alacsony diszkriminációs mutatóval rendelkezik, illetve a faktorsúlya is alacsonyabb az elvárt értékhez képest (10. tétel), vagy szignifikáns torzítással rendelkezik (6. tétel). A 8. tétel (Kétségeim vannak az alkalmasságomat illetően) esetében csak a torzításmutató jelzett problémát.

Az Alapvető Önbecsülés tételei között több olyat is találtunk, melyek itemparaméterei gyengék. Ezeket összevetve más mutatókkal (pl. faktorsúly, torzítás) 6 tételt jelöltünk be, amelyek nem tesznek eleget maradéktalanul az elvárásoknak. Néhány tétel esetében (pl. 7. vagy 10.) az alacsony faktorsúlyra és a gyenge itemparaméterekre magyarázatot adhat az, hogy ezek a tételek már a kidolgozás során is eltérő dimenzióba szereződtek.

Az eredmények megbeszélése és összefoglalása

A három vonásönbecsülés-skála belső konzisztenciáját becslő Cronbach-alfa mutatók kiválóak, és az itemmaradék-korrelációk is elfogadható mértékűek. A nemi és életkori jellemzők mindhárom skálánál hasonlóan, az elvárásoknak megfelelően alakultak, amit a nemzetközi eredmények is alátámasztanak. A három mérőeszköz közötti magas korrelációk (0,70 és 0,79 közötti) a skálák konstruktumvaliditását támasztják alá. Az elemzéseink középpontjában álló Alapvető Önbecsülés és Magönértékelések Skálák magas együttjárást adtak a széles körben validált Rosenberg Önbecsülés Skálával: 0,77 és 0,79. A két vizsgált skála közötti korreláció a fentiekhez képest gyengébb, de még elfogadható mértékű: 0,70. A három skála más konstruktumokkal összevetve is érvényes-

nek tekinthető, hiszen a testi tünetekkel, a szorongással, a depresszióval és a rezilienciával is az elvárt korrelációs mintázatokat kaptuk. A három skála más mérőeszközökkel adott hasonló korrelációs mintázata azt is jelzi, hogy a skálák között nincs lényegi különbség az önbecsülés jelenségének megragadását illetően, noha a skálák eltérő elméleti háttéren születtek.

Fontos és jól értelmezhető eredménynek mutatkozott a három vonásönbecsülés-skála szoros negatív kapcsolata a szorongással és ehhez képest csekélyebb együttjárása a depresszióval. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szoros együttjárásból nem feltétlenül szabad levonnunk azt a következtetést, hogy a széles körben validált önbecsülés és szorongás konstruktumok nem különböznek egymástól, sokkal inkább gondolhatunk arra, hogy az eredmény háttérében a két jellemző gyakori együttjárása áll. Sowislo és Orth (2013) közel 100 nyomonkövetéses vizsgálat metaelemzésével azt kapták, hogy az alacsony önbecsülésnek jelentős szerepe van a depresszió kialakulásában (vulnerabilitási modell), míg a szorongás és az alacsony önértékelés reciprok kapcsolata sokkal inkább szimmetrikus. Vagyis az önbecsülés és a szorongás közötti magasabb együttjárás a két jellemző egyidejű szimmetrikus reciprok kapcsolatára utal, ezzel szemben az önbecsülés és a depresszió közötti enyhébb együttjárás az alacsony önbecsülés depresszióra gyakorolt hosszú távú hatását jelezheti.

A három vonásönbecsülés-skála közül a Magönértékelések Skála adta a legszorosabb együttjárásokat minden validálásba bevont mérőeszközzel (testi tünetek, szorongás, depresszió és reziliencia). Bár ezek a korrelációs mintázatok nem térnek el számottevően a három mérőeszköznél, ám mégis jelzik a Magönértékelések mélyebb

szerveződését és a neuroticizmus, mint értékelési terület szerepét.

A nemi különbséggel és életkorral kapcsolatos eredményeink egybeesnek azokkal a nemzetközi és hazai kérdőíves eredményekkel, amelyek szerint a férfiak magasabb önértékelésről számolnak be, mint a nők, valamint az önértékelés a serdülőkortól a felnőttkor közepéig enyhe növekedést mutat, majd az 50-es évek elejétől fokozatosan csökken (lásd pl. Bleidorn és mtsai, 2016; Huang, 2010; Robins és Trzesniewski, 2005), mely utóbbi trendhez képest csak a Rosenberg Önbecsülés Skála esetében találunk az életkor emelkedésével növekvő önbecsülést.

A vonásönbecsülés-mérőeszközök strukturális vizsgálata egy általános módszertani problémára is felhívta a figyelmet, miszerint a válaszbeállítódás kivédése érdekében alkalmazott fordított tételek miatt a pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek önálló dimenziókba szerveződnek.²³ Ez a szisztematikus módszertorzítás gyakran azt eredményezi, hogy a faktorelemzésekkel nem sikerül igazolni az elvárt struktúrát (pl. egydimenziós szerkezet). A fordított tételekre adott válaszok ideális esetben – a válaszlehetőségek visszakódolása után – nem különböznek számottevően, vagyis nem függnék attól, hogy negatívan vagy pozitívan fogalmazzuk meg a tételt. A gyakorlatban ez azonban nem mindig van így. Weijters és munkatársai (2013) az eltérések hátterében 3 működési mechanizmust is leírnak: *egyetértési hajlandóság*, *figyelmetlenség* és *megerősítő torzítás*. *Egyetértési hajlandóságról* akkor beszélhetünk,

ha a kitöltők hajlamosak az egyes tételeket a tartalomtól függetlenül elfogadni, egyetérteni. Ennek a válaszadási stílusnak az ellenkezője is elképzelhető, amikor a kitöltő a kérdőív állításaival többnyire nem ért egyet, függetlenül az állítás tartalmától. A fordított tételek eltérő működését eredményező *figyelmetlenség* többnyire akkor okoz problémát, ha a kitöltő az instrukció vagy a bevezető kérdések alapján felméri, hogy mit mér a mérőeszköz, és ezeknek az ismeretében próbál válaszolni, és nem az adott tétel tartalmának megfelelően. Ez a figyelmetlenség hosszú kérdőívek esetében vagy kitöltési motiváció hiányában fokozottá válhat. *Megerősítő torzítás* akkor történik, ha a válaszadó hajlamos arra, hogy a kérdésre adott válaszában megfelelő és azokat megerősítő vélekedéseket és elképzeléseket aktiváljon. Ha például egy ilyen válaszadó magabiztosnak értékeli magát, akkor hajlamos ilyen helyzeteket elképzelni, ha pedig ennek ellenkezőjét kérdezzük, és ezt erősíti meg, akkor ennek megfelelő élményeket aktivál. Ennél a torzításnál fontos, hogy milyen állításokkal találkozik először a kitöltő. Hosszú és változatos területeket felmérő tesztbattériák esetében, mint például a jelenlegi kutatás tesztbattériája, ez a torzítás elhanyagolható. Az egyetértési hajlandóság és a figyelmetlenségből fakadó torzítás azonban a jelen vizsgálatban is fokozott lehet, hiszen a résztvevők semmilyen extra motivációt nem kaptak.

Faktorelemzéseink alapján mindhárom vonásönbecsülés-mérőeszköz egydimenziós

²³ A válaszbeállítódás mérséklésére beillesztett fordított tételek pozitív vagy negatív megfogalmazásai az alaptételek irányától függenek. Az önbecsülésskálák pozitívan megfogalmazott tételeket tartalmaznak (pl. Sok jó tulajdonságom van), fordított tételei pedig negatívan megfogalmazott tételeket (pl. Néha úgy érzem, hogy semmire sem vagyok jó). Egy depresszió- vagy szorongáskérdőív tételei ezzel szemben negatív kijelentéseket tartalmaznak, és fordított tételei lesznek pozitívan megfogalmazottak.

szerkezete valószínűsíthető. A Rosenberg Önbecsülés Skála esetében már számos nemzetközi és hazai tanulmány is valószínűsítette az egydimenziós szerkezetet két egymással korreláló látens faktor (módszertorzítás) elkülönülésével. Bár a Magönértékelés Skála faktorszerkezetét már több nemzetközi kutatásban is nézték, mindezidáig a fordított tételekből fakadó módszertorzítást nem ellenőrizték. Woods (2006) szimulációs elemzéseivel kimutatta, hogy az egydimenziós mérőeszközön végzett megerősítő faktorelemzések illeszkedési mutatói nem lesznek elfogadhatóak, ha a vizsgálati minta kb. 10%-a figyelmetlenségből fakadó inkonzisztens válaszmintázatokat ad. Fontos megjegyeznünk, hogy megerősítő faktorelemzéseinket elkészítettük olyan „tisztított” mintán is, ahol a negatívan és pozitívan megfogalmazott tételekre adott szélsőséges eltérést elérő személyeket kiszűrtük.²⁴ A teljes vizsgálati minta 10 százalékanak kiszűrése után mindhárom vonásönbecsülés-skála (egydimenziós modell) illeszkedési mutatói javultak, a Rosenberg Önbecsülés Skála esetében ez elfogadhatóvá is vált. 20 százalék kiszűrésénél az illeszkedési mutatók tovább javultak, de az illeszkedési mutatók sem a Magönértékelések Skála esetében, sem az Alapvető önbecsülés esetében nem érték el az elfogadhatóság határát. Nagyobb mértékű szűrések (pl. 25–30%) már nem jelentettek számottevő javulást az illeszkedési mutatókban.

A részletes tételelemzések az inadekvát tételtartalmak és az ötfokozatú válaszkategóriák középső elemének („*Bizonytalan vagyok benne*”) értelmezési nehézségeit tükrözik. Mindezek mellett a Magönértékelések és

az Alapvető Önbecsülés mérőeszközöknél több olyan tételt is azonosítottunk, amelyek jelentős torzítással rendelkeznek a férfiak és nők összevetésekor. Összességében elmondhatjuk, hogy a klasszikus és a modern tesztelméleten nyugvó valamennyi pszichometriai mutató a Rosenberg Önbecsülés Skála esetében jó volt, ami nem is annyira meglepő, hiszen a legszélesebb körben használt mérőeszközről van szó. A Magönértékelések Skála 12 tételéből 3 olyan problémás tételt is azonosítottunk, amelyek faktorsúlya, itemparamétere vagy torzító ereje nem volt megfelelő. Fontos azonban hozzátennünk, hogy a problémás tételek a munkával vagy a hivatással kapcsolatos területekről származnak (pl. 6. Időnként úgy érzem, hogy a munkám irányítása nem az én kezemben van; 8. Kétségeim vannak az alkalmasságomat illetően; 10. Úgy érzem, a hivatásbeli sikerem nem rajtam múlik), a mi vizsgálati mintánkban viszont a túlnyomó többség felsőfokú tanulmányokat végző hallgató volt, akiknél a fenti tételek kevésbé értelmezhetőek. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a mérőeszközt kidolgozó szerzők (Judge és mtsai, 1997) önértékelési koncepciójukat és skálájukat a munkahelyi elégedettséggel kapcsolatos személyiségtényezők alaposabb megértésének érdekében fejlesztették ki. A kutatási eredmények szerint a Magönértékelések a munkahelyi elégedettség egyik legjobb prediktora (Judge és mtsai, 2004, 2008), és a munkahelyi előmenetellel is szoros kapcsolatban van (Stumpp és mtsai, 2010).

Az Alapvető Önbecsülés pszichometriai jellemzőiről csak a szerzők (Forsman és Johnson, 1996) által publikált közleményben

²⁴ A pozitívan megfogalmazott tételeken elért átlageredményből (összpontszám/tételek száma) kivontuk a negatívan megfogalmazott tételekre adott eredményt (a visszaforgatás utáni összpontszám/tételek száma), majd a kapott szám abszolút értékét vettük.

találtunk információt. Nem derül ki azonban, hogy a szerzők az alapvető önbecsülést milyen dimenzionális szerveződésként értelmezik. Bár faktorelemzésük alapján két faktort különböztettek meg, de a későbbiekben úgy tűnik, hogy ezeket a dimenziókat alskáláknak tekintették, és konstruktumukat egy átfogó dimenzió mentén értelmezték. A hazai elemzések során több olyan tételt is azonosítottunk, amelyek kevésbé működtek, de hozzá kell tennünk azt is, hogy ezek háttérben akár a mérőeszköz többdimenziós volta is állhat. Megerősítő faktorelemzéseinkkel nem találtunk elfogadható illeszkedésű faktorszerkezetet. A feltáró faktorelemzés pedig több faktort is jelzett, de a két- vagy háromfaktoros megoldásoknál számos olyan tételt találtunk, amelyek jelentős keresztöltéseket adtak vagy egyetlen dimenzióval sem mutattak számottevő kapcsolatot. A skálakonstrukció egyik fő problémája az alacsony mintaelemszám és a speciális csoport alkalmazása. A skálát kidolgozó szerzők (Forsman és Johnson, 1996) több kérdőívből (pl. Rosenberg Önbecsülés Skála, Coopersmith Self-Esteem Inventory, Tennessee Self-concept Scale) és a saját elméleti megfontolásokon alapuló kérdésekből összeállított 525 tételes tesztbattériát 130 fős pszichológia szakos hallgatói minta segítségével redukálták 45 tételre, majd a 45 tételes kérdőív dimenzionalitását 225 fős első éves pszichológia szakos egyetemi hallgató mintáján vizsgálták. A magyar kutatásunkban alkalmazott 18 tételes kérdőív a 45 tételesből származik, de nem rendelkezünk pontos információkkal arról, hogy mi alapján történt a tételek kiválasztása, és ezek milyen pszichometriai jellemzőkkel rendelkeznek.

Elemzéseink alapján 5 olyan tételt azonosítottunk, amelyek pszichometriai jellemzői gyengék voltak. Ezekből két tétel a szerzők elemzése szerint is eltérő dimenzióba

tartozott: 7. és 10. tétel. Nem működött megfelelően a szexuális képességekkel kapcsolatos kérdés (4. Soha nem voltak kétségeim a szexuális képességeimről), mivel az önbecsülés mentén a tétel válaszlehetőségei kevésbé differenciáltak, és a tétel faktorsúlya is meglehetősen alacsony volt. Ugyancsak hasonló problémákat mutatott a 12-es tétel (Nem vagyok gátlásos) is. Végezetül a 14-es tételnél (Elégedett vagyok magammal, a saját személyiséggel) a nemek szerinti torzítás jelentette a gondot. Ám a kérdőív ezen szerkezeti fogyatékoságai ellenére azt jelezték a validitásvizsgálatok, hogy ez a mérőeszköz is alkalmas a vonásönbecsülés mérésére. Mivel a másik két kérdőívhez képest az Alapvető Önbecsülés skála egészen eltérő elméleti háttérre épül, mindenképpen hasznos lenne egy módszertani szempontból is tisztább változatát kidolgozni.

ZÁRÓ KÖVETKEZTETÉSEK

Az önbecsülés/önértékelés kutatások eredményeképpen elfogadottá vált az a felfogás, hogy az önbecsülés/önértékelés jelenség többarcú. A legáltalánosabban vizsgált két önbecsüléstípus: 1. az önbecsülés mélyebb és stabilabb szintjét megjelenítő *vonásönbecsülés* és 2. a *feltételes (kontingens, specifikus, állapot) elnevezések alatt ismert) önbecsülés*, amely az önbecsülésnek valamely specifikus éösszetevőjéhez, illetve szituációhoz köthető, változékonyabb formája (Leegyszerűsítően szokás úgy definiálni ezt a két formát, hogy az első az, *amink van*, a második, amire *törekszünk*). Jóllehet, egyéb önbecsülésfajtákkal is számolnunk kell, *ennek a két fő típusnak az együttes megragadása és megkülönböztetése elengedhetetlen, amennyiben a személyiségdinamikát érintő következteté-*

sekre akarunk jutni, akár diagnosztikai, akár intervenciók céllal.

Jelen tanulmányban a *vonásönbecsülés* kérdőíves mérési módszereit vettük górcső alá, hogy a vonásönbecsülés mérésének alternatív eszközeit ajánljuk a hazai szakmai érdeklődők figyelmébe.²⁵ Elemzésünk nyomán kijelenthetjük, hogy mindhárom általunk vizsgált önbecsülés-kérdőív alkalmas a vonásönbecsülés/-önértékelés mérésére, jóllehet más-más elméleti háttéren születtek. Bár a legjobb pszichometriai mutatókkal a jól ismert Rosenberg Önbecsülés Skála rendelkezik, a másik két vonásönbecsülés/-önértékelés kérdőív ugyancsak megbízható és érvényes. A Magönértékelések Skála és az

Alapvető Önbecsülés kérdőív hazai alkalmazásához csupán néhány kisebb korlátozást javasolunk. Mivel a Magönértékelések Skálát eredetileg a munka világával kapcsolatos jelenségek vizsgálatára hozták létre, ezért a tételek tartalma okán olyan személyeknél célszerű alkalmazni, akik már rendelkeznek munkatapasztalatokkal. Az Alapvető Önbecsülés kérdőívet pedig jelenlegi formájában inkább csak olyan esetekre javasoljuk, amikor a vonásönbecsülés megismételt mérését tervezzük, és szeretnénk elkerülni a korábban alkalmazott (többnyire a Rosenberg-féle) önbecsülés teszt ismertségéből adódó torzítást.

SUMMARY

OPTIONS FOR MEASURING TRAIT SELF ESTEEM/SELF EVALUATION BY QUESTIONNAIRES.
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL CONCLUSIONS BASED ON THE HUNGARIAN ADAPTATION
OF TWO TRAIT SELF-ESTEEM/SELF-EVALUATION QUESTIONNAIRES

Background and aims: Our research provides new insights that help better understand and measure the trait self-esteem phenomenon. We present the results of the Hungarian adaptation and the detailed psychometric analysis of two trait self-esteem questionnaires, the Basic Self-Esteem Scale (BSE, Forsman and Johnson, 1996) and the Core Self-Evaluations Scale (CSES, Judge et al., 2003) which are little known in Hungary. We compared the results of these two tests with those of the Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES), which are all created on different theoretical backgrounds. *Method:* 519 subjects (385 females and 134 males, mean age 27.7 years) participated in the study. We used eight scales (RSES, BSE, CSES, CES-D, STAY-Y2, PHQ-15, WHO-5 and the 10-item version of Connor-Davidson Resilience Scale) and some socio-demographic questions for the present analysis. Confirmatory factor analyses were conducted on the two adapted questionnaires. To investigate the validity of the adapted scales, on one hand, we compared the three trait self-esteem questionnaires, on the other hand, we analyzed the correlations between the level of trait self-esteem and further personality characteristics (depression, anxiety, well-being, resilience) assumed to be related to them. *Results:* Both adapted questionnaires were found just as reliable and valid as their original versions. *Cronbach alphas:* BSE: 0.84, CSES: 0.83. We found a significant positive correlation

²⁵ A feltételes önbecsülés jelenségével és mérési módszereivel egy következő tanulmányban foglalkozunk.

between the two trait self-esteem scales adapted in the present research ($r = 0.69$). In addition, the *Basic Self-Esteem Scale* was positively correlated to the Rosenberg Self Esteem Scale ($r = 0.77$), to well-being ($r = 0.54$) and to resilience ($r = 0.52$) and it has negative correlation to depression ($r = -0.56$) and to anxiety ($r = -0.76$). The *Core Self-Evaluation Scale* was positively correlated with the Rosenberg self-esteem scale ($r = 0.79$), with well-being ($r = 0.56$) and with resilience ($r = 0.56$), at the same time it has negative correlation with depression ($r = -0.66$) and with anxiety ($r = -0.81$). According to the confirmatory factor analyses of the two adapted tests, the one-factor model (or the two-factor model along the positively vs. negatively worded items) seems to be convincing for both questionnaires. *Conclusions:* Our results suggest that three questionnaires based on different theoretical background all provide reliable measures of trait self-esteem.

Keywords: self-esteem/self-evaluation, trait self-esteem questionnaires, Basic Self-Esteem, Core Self Evaluations

IRODALOM

- ALLPORT, G. W. (1961/1980): *A személyiség alakulása*. Gondolat, Budapest.
- ANDERSON, J. C., GERBING, D. W. (1982): Some methods for respecifying measurement models to obtain unidimensional construct measurement. *Journal of Marketing Research*, 19, 453–460.
- ASZMANN, A. (szerk.) (2003): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása. Egészségügyi Világszervezet nemzetközi kutatásának keretében végzett magyar vizsgálat*. Országos Gyermekégszégügyi Intézet, Budapest.
- BABICZ L. (2007): *A depresszió evolúciós értelmezésének tesztelési lehetőségei*. Szakdolgozat. ELTE PPK Személyiség és Egészségpszichológiai Tanszék.
- BAKER, F. (2001): *The basics of item response theory*. ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation. University of Maryland College Park, MD.
- BAUMEISTER, R. F. (1998): The self. In: GILBERT, D.T., FISKE, S. T., LINDZEY, G. (eds): *The handbook of social psychology*, 2. 4th ed. McGraw-Hill, Boston. 680–740.
- BECH, P., STAEHR-JOHANSEN, K., GUDUX, C. (1996): The WHO (Ten) Well-Being Index: validation in diabetes. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65, 183–190.
- BENTLER, P. M. (1990): Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238–246.
- BLASCOVICH, J., TOMAKA, J. (1991): The Self-Esteem Scale. In: ROBINSON, J. P., SHAVER, P. R., WRIGHTSMAN, L. S. (eds): *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*. Academic Press, New York. 115–160.
- BLEIDORN, W., ARSLANM, R. C., DENISSEN, J. J. A., RENTFROW, P. J., GEBAUER, J. E., POTTER, J., GOSLING, S. D. (2016): Age and gender differences in self-esteem – A cross-cultural window. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(3), 396–410.

- BODUSZEK, D., SHEVLIN, M., MALLET, J., HYLAND, P., O'KANE, D. (2012): Dimensionality and construct validity of the Rosenberg self-esteem scale within a sample of recidivistic prisoners. *Journal of Criminal Psychology*, 2, 19–25.
- BROWN, J. D. (1993): Self-esteem and self-evaluation: Feeling is believing. In: SULLS, J. (ed.): *Psychological perspectives on the self*, 4, 27–58. Hillsdale, Erlbaum, NJ.
- BROWN J. D., MARSHALL, M. A. (2006): The three faces of self-esteem. In: KERNIS, M. (ed.): *Self-esteem: Issues and answers*. Psychology Press, New York. 4–9.
- CAI, L., THISSEN, D., DU TOIT, S. H. C. (2011): *IRTPRO for Windows*. Computer software. Scientific Software International, Lincolnwood, IL.
- CAMPBELL, J. (1990): Self-esteem and clarity of the self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(3), 538–549.
- CAMPBELL-SILLS, L., STEIN, M. B. (2007): Psychometric analysis and refinement of the Connor–Davidson Resilience Scale (CDRISC): validation of a 10-item measure of resilience. *Journal of Traumatic Stress*, 20(6), 1019–1028.
- CATTELL, R. B. (1965): *The scientific analysis of personality*. Penguin, Baltimore, Md.
- CICEI, C. C. (2012): Examining the association between self-concept clarity and self-esteem on a sample of romanian students. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46, 4345–4348.
- COLE, D. A. (1987): Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(4), 584–594.
- CONNOR, K. M., DAVIDSON, J. R. T. (2003): Development of a new resilience scale: the Connor–Davidson Resilience Scale (CDRISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82.
- COOPERSMITH, S. (1967): *The antecedents of self-esteem*. Freeman, San Francisco.
- CORWYN, R. F. (2000): The factor structure of global self-esteem among adolescents and adults. *Journal of Research in Personality*, 34, 357–379.
- CROCKER, J., LUHTANEN, R. K., COOPER, M. L., BOUVRETTE, A. (2003): Contingencies of self-worth in college students: Theory and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 894–908.
- DEMETROVICS, ZS. (2007): *Drog, család, személyiség – különböző típusú drogok használatának személyiségpszichológiai és családi háttere*. L'Harmattan, Budapest.
- EMBRETSON, S. E., REISE, S. P. (eds) (2000): *Item Response Theory for psychologists*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ.
- EREZ, A., JUDGE, T. A. (2001): Relationship of core self-evaluations to goal setting, motivation, and performance. *Journal of Applied Psychology*, 86, 1270–1279.
- FLEMING, J. S. & ELOVSON, A. (1987): *The Adult Sources of Self-Esteem Scale (ASSEI): Development, Rationale and History*. Unpublished manuscript Letöltve: www.swppr.org/assei%20development.pdf
- FORSMAN, L. and JOHNSON, M. (1996): Dimensionality and validity of two scales measuring different aspects of self-esteem. *Scandinavian Journal of Psychology*, 37, 1–15.
- GONDA, X., RÓZSA, S. (2015): Diagnosztikus kérdőívek és tünetbecslő skálák. In: FÜREDI, J., NÉMETH, A. (szerk.): *A Pszichiátria Magyar Kézikönyve*. 5. kiadás. 157–168.

- GRAY-LITTLE, B., WILLIAMS, V. S. L., HANCOCK, T. D. (1997): An item response theory analysis of the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 443–451.
- GREENBERGER, E., CHEN, C., DMITRIEVA, J., FARRUGGIA, S. P. (2003): Item-wording and the dimensionality of the Rosenberg Self-esteem Scale: do they matter? *Personality and Individual Differences*, 35, 1242–1254.
- HAN, C., PAE, C. U., PATKAR, A. A., MASAND, P. S., KIM, K. W., JOE, S. H. & JUNG, I. K. (2009): Psychometric properties of the Patient Health Questionnaire-15 (PHQ-15) for measuring the somatic symptoms of psychiatric outpatients. *Psychosomatics*, 50(6), 580–585.
- HARTER, S. (1983/2003): Az önbecsülés. In: V. KOMLÓSI A. ÉS NAGY J. (szerk.): *Énelméletek. Személyiség és egészség*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 257–291.
- HU, L. T., BENTLER, P. M. (1999): Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6, 1–55.
- HUANG, C. (2010): Mean-level change in self-esteem from childhood through adulthood: Meta-analysis of longitudinal studies. *Review of General Psychology*, 14, 251–260.
- HUANG, C., DONG, N. (2012): Factor structures of the Rosenberg Self-Esteem Scale: A meta-analysis of pattern matrices. *European Journal of Psychological Assessment*, 28(2), 132–138.
- JAMES, W. (1890): *Principles of Psychology*. Holt, New York.
- JÁRAI, R., VAJDA, D., HARGITAI, R., NAGY, L., CSÓKÁSI, K. KISS, E. Cs. (2015): A Connor–Davidson Reziliencia Kérdőív 10 itemes változatának jellemzői. *Alkalmazott Pszichológia*, 15(1), 129–136.
- JOHNSON, M. (1997): On the dynamics of self-esteem. Empirical validation of basic-self esteem and earning self-esteem. *PhD Dissertation*. Stockholm University Department of Psychology.
- JOHNSON, M. (1998): Self-esteem stability: The importance of basic self-esteem and competence strivings for the stability of global self-esteem. *European Journal of Personality*, 12, 103–116.
- JOHNSON, M. (2003/2008): *Önbecsülés és alkalmazkodás*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- JUDGE, T. A., HELLER, D., KLINGER, R. (2008): The dispositional sources of job satisfaction: A comparative test. *Applied Psychology: An International Review*, 57, 361–372.
- JUDGE, T. A., EREZ, A., BONO, J. E. & THORESEN, C. J. (2003): The Core Self-Evaluations Scale (CSES): Development of a measure. *Personnel Psychology*, 56, 303–331.
- JUDGE T. A., ILIES R., ZHANG Z. (2012): Genetic influences on core self-evaluations, job satisfaction, and work stress: A behavioral genetics mediated model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 117, 208–220.
- JUDGE, T. A., LOCKE, E. A., DURHAM, C. C. (1997): The dispositional causes of job satisfaction: A core evaluations approach. In: CUMMINGS, L. L. and STAW, B. M. (eds): *Research in organizational behavior*, 19, 151–188.

- JUDGE, T. A., LOCKE, E. A., DURHAM, C. C., KLUGER, A. N. (1998). Dispositional effects on job and life satisfaction: The role of core evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 83, 17–34.
- JUDGE, T. A., VAN VIANEN, A. E. M., DE PATER, I. E. (2004): Emotional stability, core self-evaluations, and job outcomes: A review of the evidence and an agenda for future research. *Human Performance*, 17, 325–346.
- JUNGE, A., FEDDERMANN-DEMONT, N. (2016): Prevalence of depression and anxiety in top-level male and female football players. *BMJ Open Sport Exercise Medicine*, 2(1), doi: 10.1136/bmjsem-2015-000087.
- KISS, P. (2008): Önértékelés, elégedettség és identitás. In: *A versenyképesség egyéni, társadalmi, intézményes feltételei*. NKFP 5/049/04. 3–60. Kézirat.
- KISS, P. (2009): Önértékelés, elégedettség, identitás személyes és társadalmi vetületei. In: KISS P. (szerk.): *Emberi kapcsolatok és társadalmi nézetek kérdőív skáláinak megbízhatósági és érvényességi vizsgálata*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Kocalevent, R-D., Hinz, A., Brähler, E. (2013): Standardization of a screening instrument (PHQ-15) for somatization syndromes in the general population. *BMC Psychiatry*, 13, 91.
- KOVACS, A. Z., MOLNAR, M. Z., SZEIFERT, L., AMBRUS, C., MOLNAR-VARGA, M., SZENTKIRALYI, A., MUCSI, I., NOVAK, M. (2010): Sleep disorders, depressive symptoms and health-related quality of life – a cross-sectional comparison between kidney transplant recipients and waitlisted patients on maintenance dialysis. *Nephrology Dialysis Transplantation*, 26, 1058–1065.
- KROENKE, K., SPITZER, R. L., WILLIAMS, J. B. W. (2002): The PHQ-15: Validity of a new measure for evaluating the severity of somatic symptoms. *Psychosomatic Medicine*, 64(2), 258–266.
- LORD, F. (1980): *Applications of Item Response Theory to Practical Testing Problems*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- MARSH, H. W. (1986): Global Self-Esteem: Its Relation to Specific Facets of Self-Concept and Their Importance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1224–236.
- MARSH, H. W., HAU, K-T., BALLA, J. R., GRAYSON, D. (1998): Is more ever too much? The number of indicators per factor in confirmatory factor analysis. *Multivariate Behavior Research*, 33, 181–220.
- MARSH, H. W. (1996): Positive and negative self-esteem: A substantively meaningful distinction or artifacts? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 810–819.
- NUNNALLY, J. C. (1978): *Psychometric theory*. 2nd ed. McGraw-Hill, New York.
- NUNNALLY, J. C., BERNSTEIN, I. H. (1994): *Psychometric theory*. 3rd ed. McGraw-Hill, New York.
- PELHAM, B. W., SWANN, W. B. (1989): From Self-Conceptions to Self-Worth: On the Sources and Structure of Global Self-Esteem. *Journal of Personality and Social Psychology* 57(4), 672–680.
- PODSAKOFF, P. M., MACKENZIE, S. B., PODSAKOFF, N. P. (2012): Sources of method bias in social science research and recommendations on how to control it. *Annual Review of Psychology*, 65, 539–569.

- RADLOFF, L. S. (1977): The CES-D Scale: A Self-Report Depression Scale for Research in the General Population. *Applied Psychological Measurement*, 1(3), 385–401.
- ROBINS, R. W., TRZESNIEWSKI, K. H. (2005): Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 158–162.
- ROSENBERG, M. (1965): *Society and Adolescent Self-image*. Princeton University Press.
- ROSENBERG, M. (1989): *Society and the Adolescent Self-image*. Rev. ed. Wesleyan University Press, Middeltown, CT.
- ROSENBERG, M., SCHOOLER, C., SCHOENBACH, C. ROSENBERG, F. (1995): Global self-esteem and specific self-esteem: different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60, 141–156.
- RÓZSA, S., NAGYBÁNYAI, N. O., OLÁH, A. (2006): *A pszichológiai mérés alapjai*. Bölcsész HEFOP. Elektronikus tankönyv.
- RÓZSA, S., V. KOMLÓSI, A. (2014): A Rosenberg Önbecsülés Skála pszichometriai jellemzői: A pozitívan és negatívan megfogalmazott tételek működésének sajátosságai. *Pszichológia*, 34(2), 149–174.
- SALLAY, V., MARTOS, T., FÖLDVÁRI, M., SZABÓ, T., ITTÉS, A. (2014): A Rosenberg Önértékelés Skála (RSES-H): alternatív fordítás, strukturális invariancia és validitás. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3), 259–275.
- SAMEJIMA, F. (1997): Graded response model. In: VAN DER LINDEN, W., HAMBLETON, R. K. (eds): *Handbook of modern Item Response Theory*. Springer, New York. 85–100.
- SCHUMACKER, R. E., LOMAX, R. G. (2004): *A beginner's guide to structural equation modeling, Second edition*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.
- SIPOS K., SIPOS M., SPIELBERGER, C. D. (1994): A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata. In: MÉREI F., SZAKÁCS F. (szerk.): *Pszichodiagnosztikai vademecum I/2*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 123–148.
- SMEDEMA, S. M., MORRISON, B., YAGHMAIAN, R. A., DEANGELIS J., ALDRICH, H. (2016): Psychometric validation of the Core Self-Evaluations Scale in people with spinal cord injury. *Disability and Rehabilitation*, 38(9), 889–896.
- SOWISLO, J. F., ORTH, U. (2013): Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 139(1), 213–40.
- SPIELBERGER, C. D. (1983/2004): *State-Trait Anxiety Inventory (Form Y)*. Kézikönyv. OS Hungary.
- STUMPP, T., MUCK, P. M., HÜLSHEGER, U. R. (2010): Core Self-Evaluations in Germany: Validation of a German measure and its relationships with career success. *Applied Psychology: An International Review*, 59(4), 674–700.
- SUSÁNSZKY, É., KONKOLY THEGE, B., STAUDER, A., KOPP, M. (2006): A WHO jól-lét kérdőív rövidített (WBI-5) magyar változatának validálása a HUNGAROSTUDY 2002 országos lakossági egészségfelmérés alapján. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7(3), 247–255.
- SUSÁNSZKY, É., SZÉKELY, A., SZABÓ, G., SZÁNTÓ, ZS., KLINGER, A., KONKOLY-THEGE, B., KOPP, M. (2007): A Hungarostudy Egészség Panel (HEP) felmérés módszertani leírása. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 8(4), 259–276.

- TAFARODI, R. W., MILNE, A. B. (2002): Decomposing Global Self-Esteem. *Journal of Personality*, 70(4), 443–483.
- TAFARODI, R. W., SWANN, W. B., (2001): Two-dimensional self-esteem: theory and measurement. *Personality and individual differences*, 31, 653–673.
- TANAKA, J. S. (1993): Multifaceted conceptions of fit in structural equation models. In: BOLLEN, K. A. & LONG, J. S. (eds): *Testing structural equation models*. Sage, Newbury Park, CA.
- TORZSA, P., SZEIFERT, L., DUNAI, K., KALABAY, L., NOVÁK, M. (2009): A depresszió diagnosztikája és kezelése a családorvosi gyakorlatban. *Orvosi Hetilap*, 150(36), 1684–1693.
- ULLMAN, J. B. (2001): Structural equation modeling. In: TABACHNICK, B. G. & FIDELL, L. S. (eds): *Using Multivariate Statistics*. 4th ed. Allyn & Bacon, Needham Heights, MA.
- URBÁN, R., SZIGETI, R., KÖKÖNYEI, GY., DEMETROVICS, ZS. (2014): Global self-esteem and method effects: competing factor structures, longitudinal invariance and response styles in adolescents. *Behavior Research Methods*, 46(2), 488–498.
- V. KOMLÓSI A., NAGY J. (szerk.) (2003): *Énelméletek. Személyiség és egészség*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- V. KOMLÓSI A. (2003): Én, Ego vagy Self? In: V. KOMLÓSI A. ÉS NAGY J. (szerk.): *Énelméletek. Személyiség és egészség*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 21–37.
- V. KOMLÓSI A. (2007): Napjaink önértékelés-kutatásainak áttekintése. Önértékelés és/vagy önfogadás? In: DEMETROVICS ZS., KÖKÖNYEI GY., OLÁH A. (szerk.): *Személyiséglélektantól az egészségpszichológiáig. Tanulmányok Kulcsár Zsuzsanna tiszteletére*. Trefort Kiadó, Budapest. 20–46.
- V. KOMLÓSI A. (2012): Az önbecsülés egészségpszichológiai nézőpontból. In: DEMETROVICS ZS., URBÁN R., RIGÓ A., OLÁH A. (szerk.): *Az egészségpszichológia elmélete és alkalmazása I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 69–95.
- WEIJTERS, B., BAUMGARTNER, H., SCHILLEWAERT, N. (2013): Reversed item bias: an integrative model. *Psychological Methods*, 18(3), 320–34.
- WOODS, C. M. (2006): Careless responding to reverse-worded items: Implications for confirmatory factor analysis. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 28, 186–191.
- ZENGER, M., KÖRNER, A., MAIER, G. W., HINZ, A., STÖBEL-RICHTER, Y., BRÄHLER E., HILBERT, A. (2014): The Core Self-Evaluation Scale: Psychometric Properties of the German Version in a Representative Sample. *Journal of Personality Assessment*, 97(3), 1–9.

MELLÉKLETEK

Rosenberg Önbecsülés Skála (Rosenberg Self-Esteem Scale, RSES)*

Kérjük, jelölje be a megfelelő oszlopban X jellel, hogy milyen mértékben ért egyet az alábbi állításokkal!

	Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Egyetértek	Teljesen egyetértek
1. Úgy érzem, értékes ember vagyok, legalábbis másokhoz képest.				
2. Úgy érzem, sok jó tulajdonságom van.				
3. Mindent egybevetve, hajlamos vagyok arra, hogy tehetségtelen, sikertelen embernek tartsam magam.				
4. Képes vagyok olyan jól csinálni a dolgokat, mint mások.				
5. Úgy érzem, nem sok dologra lehetek büszke.				
6. Jó véleménnyel vagyok magamról.				
7. Mindent fontolóra véve, elégedett vagyok magammal.				
8. Bárcsak jobban tudnám magam tisztelni.				
9. Időnként értéktelennek érzem magam.				
10. Néha azt gondolom, hogy semmiben sem vagyok jó.				

Fordított tételek: 3., 5., 8., 9., 10.

* Forrás: ASZMANN, A. (szerk.) (2003): *Iskoláskorú gyermekek egészségmagatartása. Egészségügyi Világszervezet nemzetközi kutatásának keretében végzett magyar vizsgálat.* Országos Gyermekegészségügyi Intézet, Budapest. Melléklet 147.

Alapvető Önbecsülés (Basic Self-Esteem, BSE)

Kérjük, olvassa el gondosan az alábbiakban felsorolt állításokat, és határozza meg, milyen mértékben tartja jellemzőnek önmagára vonatkoztatva ezeket! Minden állítás mellett tegyen egy X jelet a megfelelő oszlopba!

	Egyáltalán nem jellemző rá	Nem jellemző rá	Bizonytalan vagyok benne	Jellemző rá	Erősen jellemző rá
1. Optimistán és pozitívan állok az élethez.					
2. Könnyű velem kijönni.					
3. Néha teljesen értéktelennek érzem magam.					
4. Soha nem voltak kétségeim a szexuális képességeimet illetően.					
5. Eléggé boldog vagyok.					
6. Könnyen ki tudom fejezni, amit érzek.					
7. Ritkán kell mentegetőzőnöm és magyarázkodnom másoknak.					
8. Biztonságban érzem magam.					
9. Gyakran érzem magam megalázottnak.					
10. Könnyen mondok nemet mások követeléseire és elvárásaira.					
11. Tartózkodó és nehezen megközelíthető ember vagyok.					
12. Nem vagyok gátlásos.					
13. Sohasem érzem magam kevesebbnek az ismerőseimnél.					
14. Elégedett vagyok magammal (a saját személyiséggemmel).					
15. Úgy érzem, nem érek annyit, mint némelyik barátom.					
16. Tartok a szexuális együttléttől.					
17. Elfogadom a szexuális vágyaimat.					
18. Másnak mutatom magam, mint aki valójában vagyok.					

Fordított tételek: 3., 9., 11., 15., 16., 18.

Alskálák: Libidó: 1., 2., 4., 5., 6., 9., 11., 12., 14., 16., 17., 18. *Agresszió:* 3., 7., 8., 10., 13., 15.

Forrás: FORSMAN, L., JOHNSON, M. (1996): Dimensionality and validity of two scales measuring different aspects of self-esteem. *Scandinavian Journal of Psychology*, 37, 1–15.

Magönértékelések Skála (Core Self-Evaluation Scale, CSES)

Az alábbiakban néhány önmagára vonatkozó állítást talál, amelyekkel lehet, hogy egyetért, de lehet, hogy nem. Az alábbi skála segít önnek meghatározni, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal. Kérjük, írja az egyes állítások elé a skála önre vonatkozóan megfelelő számjegyét!

1	2	3	4	5
Egyáltalán nem értek egyet	Nem értek egyet	Bizonytalan vagyok benne	Egyetértek	Erősen egyetértek

1. ___ Biztos vagyok benne, hogy megkapom azt a sikert, amit megérdemlek az életben.
2. ___ Néha lehangoltnak érzem magam.
3. ___ A próbálkozásaim rendszerint sikerrel járnak.
4. ___ Néha, amikor nem sikerül valami, értéktelennek érzem magam.
5. ___ Sikeresen teljesítem a feladataimat.
6. ___ Időnként úgy érzem, hogy a munkám irányítása nem az én kezemben van.
7. ___ Összességében elégedett vagyok magammal.
8. ___ Kétségeim vannak az alkalmasságomat illetően.
9. ___ Én határozom meg, mi történjék az életemben.
10. ___ Úgy érzem, a hivatásbeli sikerem nem rajtam múlik.
11. ___ A legtöbb problémámmal meg tudok birkózni.
12. ___ Előfordul, hogy sivárnak és reménytelennek látom a dolgokat.

Fordított tételek: 2., 4., 6., 8., 10., 12.

*Forrás: JUDGE, T. A., EREZ, A., BONO, J. E., THORESEN, C. J. (2003): The Core Self-Evaluations Scale (CSES): Development of a measure. *Personnel Psychology*, 56, 303–331.*